

Okänt folk

| Om förståelse
av genusproblematiker och utsatthet på
grunden sexuell läggning och könsidentitet
i Migrationsverkets landinformation

ZIE JANUARI 2010

Innehåll

Hbt-frågorna på Landinformationsenheten

Fakta om Lifos	2
Bakgrund	2
Studiens upplägg och syfte	3
Landinformationsenhetens arbete	4
Källor och dokument i databasen	5
Värdering av informella källor	7
Attityder till hbt-frågan	8
Kunskap om hbt inom enheten	10
Utredningsresor	10
Sekretessbelagd information	12
Förståelse av hbt och genusproblematik i landinformationen	12
Landprofil Kosovo	15
Landinformation i ett asylärende: Uganda	16

IDENTITET & PRAKTIK:

Förståelse av *homosexualitet* i Iran

Läggning eller livsstil	19
Heterosocialiseringsprocessen	24
Sodomilagstiftningen	26
Genusöverskridande identiteter	28

SEXUALITET OCH KÖN: Genusbaserat våld i Irak

Försvaret mot demaskulinisering	32
Frågan om heder	35

Sammanfattning och källor

Källor och kontakter	41
	43

OKÄNT FOLK

En granskning av landinformation i systemet Lifos på grunden sexuell läggning och könsidentitet

Producerad av *ZIE*, Elina Grandin och Anna-Maria Sörberg, januari 2010

Hbt-frågorna inom Landinformationsenheten

Fakta om Lifos

Landinformationsenheten är den enhet som publicerar informationen som läggs ut på Lifos, Migrationsverkets databas för rätts- och landinformation. Enheten utgörs av en enhetschef och fem landanalytiker, fem informations-specialister samt två administratörer. Sedan 2006 är den större delen av landinformationen offentlig och tillgänglig för allmänheten via Migrationsverkets hemsida¹. Sedan juli 2009 läggs också rättsliga ställningstaganden in i databasen, som en del i en utveckling där Lifos inte endast ska bestå av länkar, rapporter och eget material utan också erbjuda uppdaterad styrande och stödjande information med riktlinjer för beslut i asylärenden. Här finns också domar från Migrationsöverdomstolen samt vissa äldre beslut från tidigare Utlänningsnämnden och regeringen.

I första hand består materialet av länkar till externa källor, material och rapporter, UDS m-rapporter samt frågor och svar på frågor från UD som framställts på begäran. Därutöver finns Landinformationsenhetens eget material i form av länksammanställningar och svar på frågor vid begäran om särskild info från asylenheterna, rapporter från utredningsresor och det senaste tillskottet i egenframtaget material, så kallade landprofiler som representerar en ny typ av sammanfattningar med grundläggande analys för de länder där efterfrågan på information är som störst.

1 | www.migrationsverket.se/lifos

Bakgrund

Neil Grungras, ledare för den nystartade flyktingorganisationen ORAM², har över tjugo års erfarenhet av arbete med flyktingfrågor. Den USA-baserade frivilligorganisationen är helt inriktad på att företräda flyktingar på grund av genusbaserat våld och utsatthet på grund av sexuell läggning, en grupp som alldeles nyligen officiellt inte "existerade". Grungras menar att han under sitt arbete ständigt mottagit meddelanden med berättelser från okända människor som upplevt starka hot och sökt hjälp att ta sig ur landet. Efter kontakt försvann de, han hörde aldrig av dem igen och undrade varför de inte fanns bland de flyktingar han mötte i sitt dagliga arbete. Det dröjde innan han förstod att det var av samma skäl som de avskärmades från sina familjer och hamnade vid sidan av i samhället, många gånger inte kunde gå i skolan och delta i samhällslivet: De passerade inte gränsen som regelrätta flyktingar, "osynliga" på grund av rädslan för att "avslöjas", för att de väckte allmänna misstankar genom sina sätt att vara, eller för att de helt enkelt passerade av andra skäl.

"Hbt-gruppen" har till skillnad från erkända "svaga" grupper, som kvinnor som flyr från män, förblivit osynliga, menar Grungras. Hans erfarenhet efter att ha intervjuat hbt-flyktingar i väntan på flyktingstatus i Turkiet är att nästan ingen vågar uppge sina verkliga skäl och att flertalet fabricerar historier för att få skydd, av rädsla för att läggning eller könsidentitet ska dokumenteras.

2 | Organization for Refugee, Asylum and Migration;
www.oraminternational.org

Inom svenska Migrationsverket är det här förhållandet inte okänt. Då statistik inte förs över asylsökande på grunden sexuell läggning saknas kunskap om vilka som faktiskt uppger grunden, accepteras eller återsänds och på vilka premisser. Däremot vet man att många anger skälet sent, något som bekräftas av en informell genomgång vi genomfört av ett fyrtiotal beslut och domar på den här grunden från de senaste tre åren. Påtagligt i många av fallen är den generella karaktären av den underliggande landinformationen med avseende på situationen för så kallade hbt-personer samt dess underordnade roll i bedömningen. Istället ligger fokus på trovärdighet i den individuella berättelsen och en bedömning av rimligheten i att uppge skälet så sent i processen.

Flyktingar på den här grunden kommer idag huvudsakligen från Iran och Irak, enligt Neil Grungras. En ny medvetenhet om "homosexualitet" och "gayrättigheter" i dessa länder möjliggör att "nya" identiteter formuleras med krav från utsatta på ett sätt som är begripligt ur västerländskt perspektiv. Han noterar också att frågorna idag är attraktiva och tillgängliga för journalister i dessa områden, vilket i sig innebär ökad tillgång på landinformation. Han menar samtidigt att det inte går att utesluta att situationen är lika eller mer akut i länder där betydligt färre "hbt-flyktingar" identifieras eller erkänns. De sätt på vilka människor är utsatta är inte heller konstanta på de här grunderna, allt går i vågor, förflyttar sig och skilda aspekter har ömsesidig påverkan för utsattheten för människor och deras möjligheter att tolereras som normavvikare. Situationen med risk att dödas av paramilitära grupper i Irak just nu kan inte jämföras med situationen att riskera dödas i tysthet på grund av skam av familjen i Afghanistan, menar Grungras. Att det förra får stor uppmärksamhet innebär inte att det senare inte kan utgöra ett mer akut men dolt hot i praktiken. En ökad uppmärksamhet på fler aspekter av sexuella och genusrelaterade brott mot normer innebär inte att man skapar ett skyddsbehövande utan följer med i förändringar som ökar skyddsbehov och ger legitimitet åt utsatta som tidigare lämnats åt sitt öde.

Studiens upplägg och syfte

Vi har granskat landinformation i databasen Lifos som rör situationen för så kallade hbt-personer i världen. Vi utgår från en definition av "hbt-personer" som människor som själva upplever sig eller identifieras av omgivningen som avvikande från normer för sexuell eller "genuskorrekt" beteende³. Erkännandet av flyktinggrunderna sexuell läggning och kön bekräftar att sådana aspekter globalt spelar en central roll i behandling och värdering av människor på ett sätt som är oförenligt med den variation i förhållningssätt och uttryck som mänskligheten uppvisar. Uttryck som uppfattas som störande av den sociala ordningen medför ökad utsatthet.

Vi har valt att göra nedslag i tillgängligt material utifrån identifierande av några särskilda problematiker relaterade till insamlandet av landinformation och dess innehåll. Den första delen bygger främst på intervjuer med Landinformatiönsenhetens personal och berör arbetsförutsättningar och ambitioner, kriterier för bedömning av information och attityder till de aktuella frågorna inom enheten. Därefter tittar vi på tillgänglig landinformation med syfte att synliggöra några centrala problematiker rörande förståelsen av "hbt-frågor" och attityder till genusavvikanden. Exempelen utgår i första hand från central information i databasen rörande Iran och Irak. Länderna är valda för att praxis för asyhantering på grunden sexuell läggning är mer etablerad för dessa länder. Här finns också tillräcklig information tillgänglig för att det ska vara möjligt att titta närmare på bakomliggande föreställningar om betydelsen av genusroller, kön, sexualitet och normöverskridanden. De huvudsakliga problematiker som undersöks är betydelse av hbt och homosexualitet i landinformationen, skillnaden mellan sexuell identitet och praktik och förståelsen av genusproblematiker som överbryggande relationen mellan grunderna sexualitet och kön.

Studien inkluderar också ett kort nedslag i landprofilen för Kosovo för att ge exempel på

3 | Se mer utförlig redogörelse för förståelsen av hbt i denna studie från s13.

hur hbt-personers situation belyses i den nya typ av mer utvecklad landinformation producerad av Migrationsverket. För att ge exempel från det mindre uppmärksammade området söder om Sahara när det kommer till grunden sexuell läggning och könsidentitet tittar vi också närmare på tolkning av landinformation utifrån ett avslagsbeslut grundat på bedömning av situationen i Uganda. Upphovsmännen till denna studie saknar särskilda kunskaper om berörda kulturområden och vi avser inte att bidra med eller korrigera landinformation. Syftet är att genom granskning av exempel i tillgänglig landinformation belysa problemområden i samlandet och återgivandet av information samt titta närmre på vikten av insikt i de problematiker som behandlas också när man hanterar det som framstår som oproblematiska ”fakta”. Vi vill demonstrera hur förenklade förståelser av homosexualitet och hbt samt grunderna kön och sexuell läggning kan leda till otillräcklig information och ytliga slutsatser.

Till grund för studien ligger dokument som finns i databasen Lifos och som är försedda med ämnesorden hbt eller homosexuella, ett fyrtiotal asylbeslut och domar rörande grunden sexuell läggning, samt ett trettiotal intervjuer med anställda på Landinformationsenheten, utvald personal inom asylenheter, svenska och internationella mr-aktivister samt asylsökande med särskild problematik kopplat till dessa flyktinggrunder.

Lifosenhetens arbete

För uppgiften att samla in, analysera och redovisa situationen och utvecklingen i världens länder, med fokus på de huvudsakliga flyktingnationerna, ansvarar Landinformationsenhetens fem landanalytiker samt fem informationsspecialister. Landanalytikerna har huvudansvaret för tilldelade och ofta mycket omfattande landområden, fördelade utifrån geografiskt läge och med hänsyn till flyktingströmmar. Så gott som samtliga landanalytiker kommer från tidigare uppgifter inom asyihanteringen, vanligen som handläggare eller beslutsfattare och är utbildade jurister eller statsvetare. Analytikerna saknar vanligen tidigare kunskap om sina specifika ansvarsområden och

har sällan besökt särskilt många av de länder som ingår men har erfarenhet av flyktingproblematiker från sina tidigare uppgifter inom prövningen. Till arbetsuppgiften hör att hålla sig uppdaterade kring aktuell information genom möten, samla in, analysera och sammanställa information för publicering i databasen Lifos. I praktiken innebär detta att regelbundet scanna bestämda kanaler som databaser och nyhetstjänster man abonnerar på, samt att stå i kontakt med utlandsmyndigheter, asylexpertter och andra landinformationsenheter och analytiker på andra håll i Europa.

Informationsspecialisterna är bibliotekarieutbildade⁴ och är experter på informationssökning och katalogisering. Informationsspecialisterna utför de mesta ”grävjobben” för att få fram information utanför de gängse kanalerna, vanligen på uppdrag av landanalytikerna eller efter förfrågningar från Migrationsverkets personal på asyligheterna.

I intervjuerna med Landinformationsenhetens personal är ett återkommande tema de små resurser man tilldelas för sitt arbete och upplevelsen av tidsbrist som förhindrar fördjupning på enskilda områden som inte har särskild prioritet. Det innebär också begränsad tillgång till databaser, minskat engagemang i resande och tid till sökande utanför de gängse kanalerna. En landanalytiker jämför förutsättningarna med resurserna hos norska Landinfo som med en betydligt större personalstyrka med bredare akademisk kompetens, ofta med erfarenhet av längre utlandstjänstgöringar, har helt andra möjligheter att ”ta fram eget material istället för att sammanställa andras”. Därmed blir enheten mer självständig gentemot asyligheterna.

Uppgiften att analysera landinformation tillkommer användarna medan Landinformationsenheten betraktar sin uppgift som mer neutralt insamlande. Man är noga med att påpeka att innehållet inte representerar Migrationsverkets/Landinformationsenhetens åsikt om vad som är korrekt information utan att arbetet främst handlar om att sortera bort direkt felaktiga eller

4 | En informationsspecialist är istället utbildad i informations- och medievetenskap.

vilselödande uppgifter. Å andra sidan inkluderas så få dokument från så pass få huvudkällor att dessa får särskild tyngd. "Korrekteth" och "neutralitet" är centrala begrepp i enhetens arbete. Fokus på "objektivitet" förstärks när dokument publiceras utan vidare kommentarer eller kontextualisering. Det kan i praktiken innebära att teoretisk och praktisk landkunskap kommer att värderas lägre än förmågan att praktiskt söka, sammanställa och katalogisera. Informationsspecialisterna bedöms till exempel av flera på enheten ha den största kompetensen för att göra källkritiska bedömningar även om de formellt saknar specifik kunskap om aktuella områden och problematiker utöver den erfarenhet de skaffat sig genom att göra sökningar och länksammanställningar. I praktiken arbetar informationsspecialisterna ofta självständigt och gör bedömningar av materialets relevans, sammanställer och har möjlighet att publicera, dock oftast efter konsultation med områdesansvarig landanalytiker.

Eftersom analytiker och informationsspecialister inte alltid arbetar samordnat i sammanställande av information saknas en samlad kunskap om vilken information som faktiskt finns rörande specifika problematiker i databasen. Det är därför inte möjligt att vid förfrågan få en redogörelse av situationen för hbt-personer i ett område utan att en särskild sammanställning görs. Migrationsverket är Landinformatiönsenhetens "största kund" och arbetet är mer eller mindre styrt av de frågor man får från dess personal. Vid specifika förfrågningar finns skäl att söka efter detaljerad information även utanför de ordinarie kanalerna. Få på enheten kan erinra sig om att de behandlat några frågor som särskilt rör hbt-personers situation. Detta innebär att sådan information inte heller söks aktivt och information som förekommer på temat ingår i rapporter av mer generell karaktär eller med annat huvudfokus. Flera av informationsspecialisterna menar dock att de i sitt arbete ofta kommer i kontakt med hbt-relaterade sidor på nätet och håller utkik efter nya rapporter som berör sådana teman. Däremot samlar man sällan information för publicering; "Det är något man konstaterar och lägger till handlingarna eftersom det inte är fokus på det, det är lite av en ickefråga."

Källor och dokument i databasen

I databasen fanns den 1 januari 2010 sammanlagt knappt 6000 dokument. Hur många av dessa som rymmer information relevant för hbt-personers situation är omöjligt att säga utifrån hur systemet är uppbyggt.

De dokument som innehåller information med uppenbar relevans för hbt-personers situation kan vid årsskiftet 2010 sökas på ämnesorden *HBT* (134 dokument), *homosexuella* (400 dokument), *homosexualitet* (7 dokument), *bisexuella* (7 dokument) och *transsexuella* (8 dokument). Flertalet av dessa dokument överlappar varandra. Idag ska alla dokument med relevans märkas *HBT* som är det ämnesord som ska vara tillräckligt för sökning på området enligt enheten. En sådan sökning blir dock inkomplett eftersom dokument började märkas med ämnesordet först under hösten 2007 och inte nödvändigtvis konsekvent. Det är också möjligt att göra fritextsökningar, men detta är bara tillämpligt på det fåtal dokument som finns införlivade i databasen där de flesta dokument endast länkas.

Av de sammanlagda träffarna ovan utgörs 200 dokument av 2006 och 2007 års utgåvor av UDS mr-rapporter, varav alltså hälften är mindre aktuella idag. Övrigt material består till huvuddelen av myndighetsrapporter och sammanställningar från andra länders landinformatiönsystem samt från mr-organisationer som UNHCR, Human Rights Watch, Amnesty och Röda Korset. Dokumenten hittar man via sökningar i databaser som ecoinet och refworld.org samt genom bevakning av nyhetskanaler som BBC, CNN, *New York Times* och Reuters, vanligen genom prenumeration på nyhetssammanfattningar. Av upphovsrättsliga skäl publiceras flertalet av dokumenten via en kort presentation som länkar, vilket innebär att informationen kräver uppdatering⁵.

Utrikesdepartementet producerar årliga rapporter om mänskliga rättigheter i världen. Rapporterna innehåller en sektion med rubriken "Diskriminering på grund av sexuell läggning och köns-

5 | En del äldre länkar till UNHCR-dokument kodade med de aktuella sökorden är exempelvis inaktiva idag.

identitet” men fokuserar vanligen främst på ”homosexuella” och eventuell sodomilagstiftning. De ofta mycket generella beskrivningarna av diskriminering och utsatthet också för länder där problematiken är välkänd, visar att de knappast är avsedda för att utgöra huvudsakligt underlag vid asylärenden. De senaste rapporterna avser 2007 eftersom man därefter gjort uppehåll i produktionen. I Lifos förekommer också dokument från ambassader med svar på frågor rörande hbt-personers (vanligen ”homosexuella”) situation.

UK Home Office⁶ inkluderar information om ”Lesbian, gay, bisexual and transgender persons” i regelbundna landrapporter⁷. Informationen består enbart av sammanställningar av citat ur listade källor med ett minimum av kommentarer. Information söks och inkluderas utifrån en särskilt framtagen lista över relevanta utgångspunkter som ska fungera som en säkring av att väsentliga aspekter av potentiell utsatthet täcks in. Något som också berättigar till ett bredare spektrum av källor. UK Home Office har stöd av en oberoende rådgivande panel av experter som regelbundet granskar och tillför kunskap till det producerade materialet⁸.

Norska Landinfo⁹ producerar specialiserade rapporter där man samlar information från olika källor, inkluderande mediala och akademiska rapporter, och gör egna analyser.

Aktuella vägledande dokument i Lifos är två rättsliga ställningstaganden från rättschefen ”om förföljelse på grund av homo- eller bisexuell läggning” [Lifos 21605] samt ”om homo- och bisexuella från Irak” [Lifos 21656]. Ett vägledande beslut finns i ett asylärende som rör förföljelse på grund av sexuell läggning med en iransk man från 2008 [Lifos 18952].

6 | www.homeoffice.gov.uk/rds/country_reports.html

7 | De flesta asylsökande på grunden sexuell läggning bedöms i Storbritannien komma från Iran, Irak, Jamaica, Nigeria, Zimbabwe, Albanien och Ghana, Pakistan och Demokratiska Republiken Kongo. Statistik saknas över asylsökande på denna grund i Sverige men listan bedöms inte se likadan ut enligt vidtalade företrädare för asylsökande och Lifos personal. Källa: Anisa de Jong, se fotnot 11.

8 | The Advisory Panel on Country Information, www.apci.org.uk. Granskning av täckningen av hbt-personers situation i UK Home Office-rapporterna av Anisa de Jong, september 2008, finns på http://apci.homeoffice.gov.uk/PDF/eleventh_meeting/APCI.11.5%20-%20LGBT.pdf

9 | www.landinfo.no/index.gan?id=113&subid=0

Information om lagstiftning utgör den centrala landinformationen om hbt-personers situation. En förklaring är att juridiska fakta är avgörande för bedömning av myndighetsförföljelse, men enligt personal beror dominansen också på att sådan information är neutral och lättare att ta in utan vidare granskning, medan andra typer av uppgifter ställer högre krav. Uppgifterna fokuserar i regel på eventuell förekomst av sodomilagstiftning och ger sällan någon djupare inblick i de sätt som förordningar fungerar exkluderande, indirekt diskriminerande eller hur praxis ser ut i olika länder.

Med tanke på att asylsökande i allt högre utsträckning söker på grund av förföljelse från ickestatliga aktörer, den egna familjen eller gruppen är detta fokus problematiskt, menar Stig-Åke Petersson som sitter i RFSLs internationella utskott och arbetar med hbt-flyktingar. Han frustreras av att så lite information är formellt godkänd medan så mycket ”informell” kunskap finns till hands; kunskap som exempelvis finns i mediareportering och hos intresseorganisationer men som inte betraktas som ”säker” nog för Lifos eller Migrationsverket. Tydligast blir detta när det kommer till områden som Afghanistan, ett land där repressionen av brott mot moral och genusnormer enligt landanalytiker är strängare än i exempelvis Iran, men om vilket konkret ”giltig” information som rör hbt-personer saknas eftersom den inte rapporteras av de tyngsta mr-organisationerna.

Ett enda dokument från den internationella hbt-organisationen ILGA finns länkat i Lifos, rapporten ”State-sponsored homophobia: A World Survey of Laws Prohibiting Same Sex Activity Between Consenting Adults” som utkom i maj 2009 [Lifos 21094]. Denna ger en översikt över lagstiftning världen över som riktar sig mot hbt-personer och har genom sin kombination av att vara strikt fokuserad på juridiska aspekter och med en hbt-organisation som avsändare, kommit att fungera som något av ett alibi för ”hbt-perspektivet”. Stig-Åke Petersson påpekar att rapportens anpassning till ”accepterat landinformativspråk” innebär att den i praktiken riskerar att ge upphov till feltolkningar av ett notoriskt slag som är avgörande i asylärenden. I rapporten tillämpas till exempel praxis att vid avsaknad av ”godkänd” information beskriva läget som att ”rapporter sak-

nas”, något som i praktiken kommit att tolkas som att ”inga tecken på problem föreligger”, också när vittnesmål och förbisedd information finns om motsatsen. Det kan exempelvis leda till slutsatsen att hårda lagar är förlegade och inte längre tillämpas, också när det rör sig om länder med slutet domstolsväsen, hård repression av mri-aktivism och inte en tillstymmelse till hbt-rörelse, som exempelvis i Kuwait. Det leder också till att utsatthet i den ”privata sfären” ignoreras.

ILGA-rapporten är i sin översiktlighet också inkomplett när det kommer till att täcka in lagar som drabbar hbt-personer och fokuserar på sexuella handlingar. Amnesty rapporterade 2008 att Kuwait antagit en lag som kriminaliserar människor som ”imiterar utseendet hos det motsatta könet”, som ett led i en myndighetskampanj ”för att bekämpa det växande fenomenet av homosexuella och transsexuella”. Vid denna tid hade redan 14 arresteringar rapporterats. Information som är viktig dels för att visa att ett officiellt juridiskt erkännande av transsexualism, som är fallet i Kuwait, knappast innebär att gruppen är skyddad i praktiken eller att genusöverskridande beteende tolereras, dels är informationen viktig för att visa hur fokus och taktiker förändras i motarbetandet av provocerande normbrytanden¹⁰. Den här typen av information är ILGAs rapport knappast ensam om att missa, eftersom ett ”hbt-perspektiv” i praktiken vanligen förenklas till ett ”gayperspektiv” som i första hand rör män som har samkönat sex. När sodomilagar inte explicit omfattar kvinnor riskerar samkönat sex mellan kvinnor att betecknas som ”lagligt” i rapporten, när sådana relationer överhuvudtaget inte erkänns av samhället (även här är Kuwait typexempel).

Svenska RFSLs egna landrapporter inkluderas inte heller i Lifos¹¹. I det vägledande beslutet rörande en homosexuell man från Iran från 2008 [Lifos 18952] återges dock information om de höga beviskraven för domar i sodomimål i Iran med RFSLs landrapport som referens. Med tanke på att

uppgiften är av juridisk karaktär och återfinns i den UD-rapport som övrig information i avsnittet hämtats från, kan involverandet av RFSL som källa tolkas som ett försök att visa på ”balans” mot myndighetsperspektivet, trots att det knappast tillförts ett ”hbt-perspektiv”¹². I Lifos utgörs i övrigt det enda RFSL-dokumentet av ett nummer av nyhetsbrevet ”HBT i Världen” med fokus på hiv i Egypten och Kenya [Lifos 18362]. Detta trots att organisationen har kontakt med aktivister över hela världen och regelbundet gör egna resor.

I de asylärenden vi tagit del av representeras den huvudsakliga landinformationen av UDS rapporter. I fallen Iran och Irak har också norska Landinfos rapporter viss betydelse. En ”larmrapport” som ”They want us exterminated” från Human Rights Watch [Lifos 21287] har också en roll i ärenden rörande Irak, men främst som ”signal” på att övergrepp förekommer. Någon spetsigare landinformation eller expertutlåtanden inkluderas inte i något av det fyrtiotal asylbeslut vi kommit i kontakt med. Som ombud i hbt-ärenden har Stig-Åke Petersson sällan varit med om att information han tillfört accepterats utöver de gängse källorna. Avfärdanden av information han bidragit med i försök att balansera eller motbevisa anfordrad landinformation från myndigheten har sällan motiverats. Att ”fullständig neutralitet” eller balans avkrävs varje enskilt dokument i landinformationen innebär ett stort hinder för att få fram realistiska bilder av situationen, menar han.

Värdering av ”informella källor”

Personalen på Landinformatiönsenheten bekräftar att en ny rapport anses tillförlitlig om den har en erkänd myndighet eller organisation bakom sig, noggrant angivna källhänvisningar och presenterar författare med erkänd position. Man betonar att detta inte innebär att information från särskilda intresseorganisationer har mindre

10 | Amnesty; ”Love, hate and the Law: Decriminalizing Homosexuality”, juli 2008, s14; www.amnesty.org/en/library/info/POL30/003/2008/en [ej inkluderad i Lifos], samt Human Rights Watch; www.hrw.org/en/news/2008/03/30/kuwait-halt-dress-code-crackdown

11 | Hittas via www.rfsl.se/?p=2517

12 | Det kända beviskravet handlar om ”fyra rättrådiga vittnen” av manligt kön eller vittnesmål inför domstol. Här exkluderas dock angivelsen om giltigheten av videoupptagningar som bevis från RFSLs uppräknning, varför referensen är inkomplett [www.rfsl.se/?p=3508]. För övrigt saknas central information om domares möjlighet att döma efter ”egen kunskap”, se s26–27.

relevans, bara att de genomgär hårdare kontroll. Skepsis inför nya och okonventionella källor är dock stark. Man menar att det viktigaste är att en text upplevs "sansad" och att "språket är balanserat"; "det ska vara neutralt, det ska vara sakligt och korrekt" och "svepande formuleringar" väcker misstänksamhet.

Krav på återhållet tilltal och lika bedömningskriterier för alla källor kan förefalla rimligt, men hamnar också i konflikt med utgångspunkterna för många intresseorganisationers praktiska arbete. Tilltalet är ofta anpassat för att väcka myndigheters och medias intresse för akuta frågor på ett annat sätt än i "neutrala" landrapporter, vilket inte i sig innebär att informationen är mindre korrekt. Avsaknad av tydlig avsändare och fast adress är en förutsättning för hemsidor som kan betraktas som olagliga av lokala myndigheter. Kombinationen av socialt och politiskt nätverkande som är självklar i många aktivistkretsar rimmar också illa med saklighetskraven. En återkommande invändning mot användning av medier som specifikt behandlar hbt-teman (vanligen i meningen homosexuella män) är att de är kommersiella och att kontaktannonser ger ett oseriöst intryck; "om det känns som en kontaktförmedling blir man ju tveksam." Man påpekar att man ofta råkar på spärrar för att sökorden och aktuella sidor uppfattas som pornografiska av systemet, inkluderande en del vanliga gaysiter.

Åtskilliga på enheten menar att otillgängligheten av information från vittnen och direkt berörda är ett stort problem, liksom bristen på kontakter. Journalistiska eller vetenskapliga artiklar med direktintervjuer med hbt-personer inkluderas sällan idag, men förekommer via till exempel UK Home Office som har en annan policy. Ett dokument som rapporten "They want us exterminated" från Human Rights Watch är unikt så till vida att det lever upp till kraven på trovärdig avsändare och presenterar vittnesmål genom direktintervjuer med hbt-personer i området som tidigare betraktats som otillgängliga¹³. Samma information har under lång tid rapporterats också från mer "osäkra" källor. Men flera landanalytiker antyder att en särskilt restriktiv

hållning är motiverad också när denna typ av information förmedlas via en erkänd organisation. Självupplevelser betraktas helt enkelt som mindre "säkra" än sekundär information från "objektiva" observatörer:

"Är man homosexuell, kommer man från Bagdad och har förlorat tio av sina bästa vänner eller sin partner så tror jag att man blir någorlunda tendentiös ja, även om man kan vara korrekt. Men det är trots allt deras egna subjektiva beskrivningar som återges."

Ett så tydligt skiljande mellan "objektiv" och "subjektiv" information ökar risken för att innehållet i Lifos framstår som "säkrat". Uttalanden från anställda på landinformatiönsenheten och tillvägagångssätt vid insamling av information visar att man betraktar Lifos som en strukturerad samling av observerbara fakta. Dessa förväntas kunna användas av den som har tillräcklig kunskap om asyllag för att komma till en riktig och entydig slutsats. Förståelse förutsätts handla om juridisk tolkning i första hand och inte om landinformatiönsenheten som sådan¹⁴. Eftersom information inte aktivt eftersöks eller sammanställs med särskilda krav på balans och tillräcklighet i de samlade uppgifter som finns för exempelvis synen på sexualitet och genusroller och hbt-personers situation, bör Lifos betraktas som en av flera tillgängliga källor för information av användarna.

Attityder till hbt-frågan

Det är tydligt att frågor som rör hbt-personer för många på enheten har en lätt "mytisk" karaktär, eftersom man personligen sällan kommer i direkt kontakt med dem. De som arbetat inom asylhanteringen slutade innan frågorna började diskuteras på allvar inom Migrationsverket och har sällan eller aldrig personligen kommit i kontakt med relaterade ärenden. Flera antyder upplevelser av att problemen är upphäussade av media och mr-organisationer, en uppfattning som styrks av

14 | För en mer utförlig analys av den aktuella synen på landinformatiönsenheten i Lifos och dess begränsningar, se Helge Flärd; "The Use, Misuse and Non-use of Country of Origin Information in the Swedish Asylum Process", Rådgivningsbyrå september 2007, s38-39; www.sweref.org/content.aspx?contentID=599

13 | Rapporten behandlas i avsnittet med särskilt fokus på Irak.

bristen på förfrågningar från asylhetererna och osynligheten av sökande på grunden. Det kända faktum att sökande sällan självmant anger skäl på grunden sexuell läggning eller gör det först i ett senare skede av asylprocessen har man viss förståelse för. Samtidigt öppnar det upp för tvivel:

”Rent generellt kan jag också säga att när man är asylsökande så måste man ju vara strateg, det tycker inte jag är något konstigt. Man söker på det som är gångbart och vet jag att det här [andra problemet] räcker som skäl, varför ska jag då berätta om något som är väldigt personligt eller privat? För ett land där det sprider sig i diasporan, eller i den krets som sysslar med att hjälpa människor hit, att det här är gångbart, att man åberopar just det här skälet då, är ju inte konstigt. Men varför det inte sprider sig så att detta skäl omfattar personer från fler länder, där det kanske också skulle vara gångbart – och då menar jag att man kanske tar fram det när det är sant, men det kommer säkert med några andra också där det inte är sant eller att man kryddar, men det är ju ett fenomen som inte bara rör de här skälen – det låter jag vara osagt.”

Eftersom sexuell läggning och könsidentitet inte är ”bevisbart” blir konsekvensen lätt att man utgår från att sökande från länder där problematiken är känd använder sig av den som ”krydda” för att öka sina chanser. Att någon från ett land där dessa frågor är mindre kända skulle hävda skäl på grunden sexuell läggning framstår som mer osannolikt.

”Problemet är ju om du har en somalier som säger ’hej, jag är homosexuell’ – något som aldrig någon hört talas om tidigare. Herregud, vad gör vi med dom? I Lifos hittar man förmodligen inget, så man får vända sig direkt till oss. Och då börjar [informatiönspecialisten] med att söka på nätet för att försöka hitta något vi inte har sett. Och jag ska ärligt säga att jag inte tror hon kommer hitta något där ute. Jag har jobbat så länge med Somalia och jag har aldrig sett de orden tillsammans. Och då skulle jag få kolla med kollegor i västvärlden; ’har ni hört talas om det här problemet?’ Annars får man gå till ambassaden eller kontakter på plats helt enkelt och ställa frågor. Så man fattar ju inte beslut utan informationen, däremot kan det ta väldigt lång tid. Börjar vi med alla de här stegen tar det ju väldigt lång tid, det dröjer månader i bästa fall.”

Med tanke på att ”lustfyllda handlingar” av annat slag än heterosexuellt samlag ger fängelsestraff enligt artikel 410 i somaliska strafflagen som tillämpas i det självständiga norra Somalia, samt möjligt dödsstraff enligt tillämpad islamisk sharialag i söder¹⁵, är bristen på beredskap vad gäller information förvånande. Idag tar RFSL fram särskild information på somaliska eftersom man kommer i kontakt med hbt-personer ur flyktinggruppen. Samtidigt berör den nyss publicerade landprofilen för Somalia över huvud taget inte hbt-personers situation, med hänvisning till att kännedom saknas om efterfrågan på sådan information [Lifos 2010, januari 2010]. Grundläggande uppgifter finns länkade i databasen via generella dokument, men så länge ingen ställer frågor saknas incitament för att söka och publicera mer specifik landinformation. Eftersom det tar tid att få svar är det ofta inte meningsfullt att ställa frågor till enheten i ett enstaka ärende, vilket innebär att förekomst av asylfall från områden med få sökande aldrig kommer till Landinformatiönsenhetens kännedom. Ambassadsvar tar än längre tid på sig, man vill inte belasta ambassaderna i onödan – ”och det är inte alltid man får bra svar heller för den delen.”

Tidigare erfarenheter av hur nya perspektiv har förändrat både juridiska förutsättningar och fokus vid insamlande av landinformation kan möjligen öka incitamentet att lära sig mer. En landanalytiker minns från sin egen tid som verksam vid en asyl-enhet hur medvetenhet om könsstämpning som ett ”förbisett och känsligt ämne” ledde till att man började fråga asylsökande kvinnor om deras döttrar genomgått eller riskerade att utsättas för ingrepp. Man fick då ofta svaret att de saknade möjlighet att skydda sina barn från detta. Kunskap är nödvändig för att kunna ställa sådana frågor och få ifrågasätter idag allvaret i ett sådant hot för att dessa kvinnor inte själva sett möjligheten till skydd på denna grund. På samma sätt kan man föreställa sig att det finns frågor att ställa till verkligt behövande människor för att de ska kvala in som skyddsbehövande ”hbt-personer” även om de inte själva kan formulera skälen som de förutsatts av svensk lag. Frågan är var kunskapen ska produceras.

15 | Daniel Ottosson; ”State-sponsored homophobia: A World Survey of Laws Prohibiting Same Sex Activity Between Consenting Adults”, ILGA maj 2009, 538–39, Lifos 21094.

Kunskap om hbt inom enheten

Även om frågan om hbt-personers utsatthet börjat lyftas inom Migrationsverket har sådana frågor inte kommit upp till diskussion inom Landinformationsenheten. Ingen utbildning som omfattar sådana frågor har genomförts och ingen av de anställda har erfarenhet av att diskutera frågorna annat än på eget initiativ, till exempel inför och under utredningsresor. Någon påpekar att lyftande av specialfrågor alltid varit beroende av enskilda individers personliga engagemang och "försvunnit i intet" när dessa slutat, något som exempelvis skedde när "genusbegreppet" lyftes via en tidigare anställd. De flesta anser att de tar till sig viss kunskap genom det regelbundna arbetet med att gå igenom rapporter och bedömer inte att mer krävs eftersom efterfrågan på information är så låg och man inte gör några mer avancerade egna analyser¹⁶. Det hindrar inte att flera ser vikten av att "vrida och vända" ytterligare på en del av informationen, inte minst när man själva upptäcker motsägelser. Att problematikerna inte finns tillräckligt representerade i den befintliga landinformationen är de flesta överens om, liksom att det utöver tid att sätta sig in i sammanhangen också krävs viss kunskap för att åskådliggöra dem på ett tillfredsställande sätt.

Det generella ämnesordet hbt, som kom att komplettera det tidigare självklara homosexuella sedan man upptäckt att det används allt oftare i landinformation, betraktas som befriande eftersom man "får med allt" i ett ord. Men förenklingen innebär en uppenbar fara då få har någon utvecklad idé om innebörden i begreppet eller hur det skiljer sig från det tidigare samlingsnamnet och i praktiken refererar de flesta begreppet till "homosexuella män". (*"Man känner till begreppen ju men exakt vad de står för kan jag ju inte."*) Ingen på enheten har heller några utvecklade tankar om hur problematiker rörande sexualitet och könsiden-

titet hänger samman eller hur kopplingen skulle ha betydelse för det praktiska arbetet, annat än när det kommer till lesbiska kvinnors situation. Det finns en upplevelse av krav från samhället på kunskap som man inte riktigt vet hur man ska möta (*"Jag kanske borde gå en utbildning då om de här sakerna är avgörande."*). Några uttrycker också förvåning över de ställda frågorna kring området; man har inte haft anledning att reflektera över dem tidigare men är öppen inför möjligheten att större insatser krävs och att man behöver lära sig mer. Ett större engagemang i frågor som rör sexuell läggning och genusproblematiker kräver att frågorna får en mer uttalad prioritet och inte förväntas täckas in i det vardagliga arbetet så som det är utformat idag.

Generell utbildning är viktig för att väcka reflektioner kring problematiker som idag är mycket förenklade. Det är också viktigt för att diskutera hur grunder för förföljelse genomkorsas samt verka för att avgränsningen mellan grunderna sexuell läggning och kön och mellan "hbt-frågor" och andra mr-frågor luckras upp. Det är också viktigt att betona att informationsinsamlandet inte måste vara bundet till juridiska principer utan bör sträva efter att spegla den mer komplicerade verklighet juridiska bedömningar görs utifrån – och ibland behöver anpassas till.

Utredningsresor

Egna utredningsresor leder till tungt vägande rapporter i Lifos. Enligt enhetschefen företas 3–5 sådana resor om året till länder med högre angelägenhetsgrad. Samtidigt är de mest angelägna geografiska områdena ofta otillgängliga för Migrationsverket av säkerhetsskäl, inte minst de länder där tillräcklig information saknas när det kommer till genusfrågor, synen på sexualitet och attityder till genusavvikare.

Idag finns en allmän inställning inom Migrationsverket att frågor om hbt-personers situation bör beröras under utredningsresor. Någon utarbetad policy finns ännu inte för hur detta ska hanteras och något större genomslag syns inte i rapporterna. Eftersom ämnet ses som perifert i förhållande till resornas huvudsyften

16 | En av landanalytikerna menar sig aldrig direkt ha stött på problematikerna överhuvudtaget medan tre menar sig ha mer praktiskt ha stött på dem eftersom de är aktuella för deras landområden. Informationsspecialisterna har varierande grad av kunskap och intresse för frågorna, men också här har de som är engagerade i Mellanöstern och Nordafrika mer praktisk erfarenhet.

blir frågeställningarna mycket allmänna om inte ett särskilt frågeunderlag inkommer från asyl-enheterna eller utomstående aktörer. Men något sådant menar man sällan inkommer ens på direkt uppmaning från delegationerna. Kravet på att utöka informationsinhämtningen upplevs också som problematiskt och pressande; frågeställandet kräver kunskap och vilja både hos den som frågar och den som ska svara. När en av medlemmarna från Migrationsverkets hbt-nätverk bad att få sända med frågor inför en unik Somaliareisa våren 2009 avlogs exempelvis förfrågan med motiveringen att schemat var för pressat och att det skulle skymma mer akuta frågor. Den ansvariga landanalytikern menar att man var oroliga för att den här typen av frågor skulle försvåra arbetet för delegationen i intervjusituationerna i ett land där homosexualitet och genusöverskridanden inte erkänns:

”Jag skulle inte vilja öppna ett möte med den här typen av frågor, jag tror inte det skulle bli så bra. Vi träffade representanter från kvinnoorganisationer till exempel och jag tror vi kunde ha ställt sådana frågor till några av dem kanske, om vi väntat lite och tagit oss tid att förklara. Men det är ju ingen öppningsfråga direkt. Och är det tabu är det ju inget man ens kan prata om då.”

Delegationerna som gör utredningsresorna ställs delvis inför samma problem som de mr-organisationer gör som är verksamma i länderna. Viss anpassning upplevs som nödvändig vid val av intervju personer, organisationer och myndigheter, liksom vid val av frågor för att arbetet ska vara genomförbart. Man menar också att man saknar kontakter och några möten med direkt berörda hbt-personer eller aktivister har aldrig kommit till stånd. Intrycket vid läsning av rapporter efter utredningsresor är att ambassadrepresentanter har mest att säga i dessa frågor, även om de personligen saknar engagemang i eller erfarenhet av arbete med problematikerna, men att deras bedömningar ofta skiljer sig åt och att källorna till deras information är okända.

Flest utredningsresor under senare år har genomförts av den tidigare ansvariga land-

analytikern för Mellanöstern¹⁷ samt ansvarig för Europa och före detta Sovjetunionen. Den senare menar sig aktivt ha sökt information på den här grunden under sina resor, senast i Kosovo och Kirgizistan, men påpekar att det är mycket svårt att få tag i kontakter varför det oftast blir allmänna mr-organisationer som tillfrågas¹⁸. RFSL, som samarbetar med hbt-organisationer i det forna Sovjetunionen, skulle här kunna vara behjälpliga. Exempelvis hade man aktivisten Anna Kirey från den kirgiziska hbt-organisationen Labrys på sverigebesök 2007 och till Stockholm EuroPride 2008¹⁹, en kontakt man också hittar vid en genomläsning av befintlig information i Lifos [Lifos 19582, 12499].

Idén om att ”objektiva frågor” kan ställas för att få fram fakta om situationen i länder och om kulturer förutsätter en ömsesidig förståelse av de problematiker som berörs. Det utesluter möjligheten att kommunicera kring teman som uppfattas radikalt annorlunda av eller saknar relevans utifrån frågeställarens perspektiv för den utfrågade. Att kalla syftet med utredningsresor för ”fact finding” är missledande, anser Madelaine Seidlitz som är jurist på svenska Amnesty och som har lång erfarenhet av att studera den landinformation som används. För att överhuvudtaget ta upp genusfrågor ur ett kritiskt perspektiv krävs att delegationens sammansättning och deltagarnas roller tänkts igenom på förhand, säger hon, liksom olika ingångar i frågeställningarna så att beredskap finns för att ställa följdfrågor. Detta är särskilt viktigt när man behöver kompensera för språkliga svårigheter. Under resorna har man inte alltid tolkar med sig utan får använda sig av personer som finns till hands, ibland myndighetspersoner. Man måste ta hänsyn till maktrelationerna i utvärderingen av svaren, reaktionen på en svensk myndighetsgranskning såväl som intervjuobjektens bevekelsegrunder och lojaliteter, menar hon.

Madelaine Seidlitz menar att idén att skilja

17 | Denne har exempelvis deltagit i resorna till Iran, Bagdad samt i utredningsresan rörande hedersvåld till Libanon, Syrien och KRG-området i norra Irak som berörs i den här studien.

18 | Se exemplet Kosovo 515.

19 | Anna Kirey på besök hos RFSL i Stockholm, www.rfsl.se/?p=3815&aid=10318,

www2.amnesty.se/ap.nsf/webbportage/oA8C6EA631ECBE02C12572BB002807E4?opendocument

”subjektiva” redogörelser från ”objektiva” är ett märkligt sätt att kompensera för situationer när egen analys saknas. Hon menar att insamling av landinformation bör bygga på analys av varje intervjuperson och varje källa individuellt, där granskning av ”subjektivitet” är lika relevant i mötet med en myndighetsperson eller organisationsföreträdare som med en privatperson. Alla har sina brister, kompetenser och bevekelsegrunder för att uttala sig i enskilda frågor.

Sekretessbelagd information

Även om informationen i Lifos sedan 2006 är offentlig är cirka 20 procent i den interna databasen åtkomstbegränsade. Dokumentnamnen kan sökas av allmänheten men är endast åtkomliga för personal med särskild behörighet inom Migrationsverket. Som utomstående kan man dock särskilt ansöka om att få ta del av specifikt innehåll. Åtkomstbegränsningen motiveras av upphovsrätt, försiktighet vid icke uppgivna personuppgifter samt utrikessekretess av hänsyn till politiska relationer vid kontroversiella formuleringar och omdömen om andra länder. Sekretessen har gett aktivister skäl att misstänka att väsentlig information undanhålls offentligheten i brott mot den transparens som förutsätts för rättssäkerhet sedan databasens offentliggörande. Sådana misstankar är helt obefogade menar chefen för Landinformationsenheten, eftersom all åberopad information måste presenteras för alla parter i ett mål och sekretessbelagda dokument redovisas när de åberopas, även om de under sådana omständigheter genomgår avidentifiering. Bedömningen tar dock inte hänsyn till att åberopande av information främst kan ske från Migrationsverkets sida och inte den sökandes då denne saknar insyn i vilken information som finns tillgänglig. Åtkomstbegränsade dokument från Migrationsverket med reflektioner från dess anställda kan tänkas ha särskild betydelse i stärkande av uppfattningar om situationen i aktuella länder, även om dokumenten inte explicit åberopas i ärendeprövningen.

Sekretessreglerna innebär att många rapporter från Migrationsverkets utredningsresor är åtkomstbegränsade då källor inte avidentifierats.

Av dessa rapporter berörs hbt-frågor i rapporter från resor till Turkiet (2004), Azerbajdzjan (2004), Armenien och Georgien (2004), Eritrea (2005), Iran (2005) och Kirgizistan (2009). Eftersom temat i flertalet rapporter berörs ytligt och kortfattat är det i praktiken återhållandet av Iran-rapporten [Lifos 13226] som kan ha konsekvenser. Då denna rapport uttalar viss analys och rekommendationer för hur situationen för ”homosexuella” i Iran ska bedömas finns det skäl att tro att den har viss påverkan på attityder i frågan hos den som tar del av den²⁰.

Förståelse av hbt och genusproblematik i landinformationen

En viktig fråga att diskutera för att komma fram till vad hbt-frågor egentligen omfattar är relationen mellan grunderna kön och sexuell läggning. Utan att gå in på hur denna förståelse ska speglas i tillämpandet av grunderna rent juridiskt kan vi konstatera att separationen mellan betydelsen av kön och betydelsen av genusöverskridanden tydligt markeras men samtidigt är oklar i landinformationen. RFSL konstaterar i en undersökning av 2007 års mr-rapporter från UD att ”lesbiska” specifikt omnämns i 7,6 procent av de granskade texterna som rör hbt-personers situation och att det är oklart om kvinnor faktiskt räknas med i övriga omnämningen av *hbt-personer* eller ”homosexuella”²¹. Kvinnor som har sex med kvinnor eller som uppfattas som genusöverskridande i sitt beteende eller utseende verkar kunna bedömas utifrån det faktum att de är ”kvinnor” eller som ”hbt-personer”, med skilda konsekvenser för riskbedömningen. Utifrån föreställningen att kvinnors sexualitet är definierad i förhållande till män saknas ofta definitioner av kvinnligt samkönat begär. Det resulterar i att samkönad kvinnlig sexualitet blir ”osynlig”, något som kan förstås som ”skyddande”. Å andra sidan kan genusavvikande beteende hos kvinnor ses som uttryck för oacceptabel självständighet i kulturer med stark patriarkal ordning. För män

20 | Rapporten berörs på s21–22.

21 | RFSL 2009; ”De homosexuellas situation är idag mycket lite känd: En granskning av UDS landrapporter”, s14.

förväntas det motsatta förhållandet gälla: män kan betraktas som både mer utsatta vid genusöverskridande beteende och skyddade då de tillskrivs naturlig sexuell agens. Om vi förstår genusrelaterat våld som syftande till att upprätthålla maskulin överordning är det något som mycket väl kan drabba både män och kvinnor om deras beteende uppfattas som hotande av en sådan ordning.

Förståelsen av *genusproblematik* som något som specifikt handlar om diskriminering utifrån biologiskt kön innebär också att transproblematik är starkt begränsad i så gott som all tillgänglig landinformation. Trots att begreppet *transpersoner* omfattar en mängd sätt att förhålla sig till kön och roller som går utöver normens förväntningar tolkas det i landinformationen i praktiken som transsexuella och transproblematik. Det kommer då att handla enbart om möjligheten att genomgå könskorrigering och att erkännas en ny juridisk könsidentitet. *Trans* representerar i själva verket skilda och sinsemellan ofta oförenliga förhållningssätt till kön och genusroller. En person kan uppleva sig "född i fel kropp", men det är inte något som har samma betydelse för alla människor. Att som juridisk/biologisk man inte identifiera sig med den roll man förväntas leva upp till i ett samhälle behöver inte innebära att man "egentligen" är kvinna. Men det finns inte heller någon motsättning i att uppleva sig som kvinna utan att önska ändra på sin biologiskt manliga kropp, annat än utifrån samhällets regler.

Att ta hänsyn till *transproblematik* innebär att förstå hur rigida reglerna för genuskorrekt beteende är i samhället och vilket utrymme människor har att leva utan trakasserier när de avviker från omvärldens förväntningar. Det är därför inte självklart att transproblematik kan skiljas från problematiker som rör sexuellt normbrytande beteenden, eftersom de hänger samman som genusöverskridande uttryck. Sexuell praktik kan uppfattas som genusöverskridande för att man intar "fel roll" i det sexuella spelet, för att man begär "fel genusuttryck" hos en partner, eller för att relationer med personer av annat biologiskt kön helt enkelt är en förutsättning för att man ska accepteras som man eller kvinna. Att trotsa de här normerna innebär att utmana självklarheten i förhållandet mellan de biologiska könen och deras

koppling till givna roller i relation till varandra. Att förstå *hbt* som en sammansättning av identiteter på vitt skilda grunder innebär därför en felaktig förenkling.

Begreppen *homosexualitet* och *heterosexualitet* används i västerlandet som samlande beteckningar för alla begärsuttryck med utgångspunkt från parternas kön. En vanligt förekommande och förvirrande praxis är därför att tala om "samkönade sexuella handlingar" som "homosexuella handlingar"²². Det befäster felaktigt en koppling mellan identitet och praktik, där identitet definieras utifrån sexuell handling. Det reducerar också identiteten att vara homosexuell till att handla om enbart sexuellt beteende, samtidigt som det lämnar frågan öppen om exakt vilka beteenden det är som räknas som "homosexuella". Samkönade sexuella praktiker, utan något förutsättande av hur människor identifierar sig betecknas idag ofta *msm* för män som har sex med män, respektive *ksk* för kvinnor som har sex med kvinnor.

Bisexualitet räknas ibland in i uppräknningar av sexuella läggningar, men reduceras i praktiken oftast till homosexualitet. "B:et" i *hbt* innebär i själva verket en garanti för att sexuell läggning aldrig kan förenklas till att omfatta enkla och statiska identiteter. Både *homosexualitet* och *heterosexualitet* som begrepp förutsätter lätt att människor alltid ingår relationer och har sex utifrån samma begär. Bisexualitet vittnar om att begär inte nödvändigtvis utgår från biologiskt kön i första hand, liksom att sexuell läggning inte definieras av oföränderlighet.

En förståelse av innebörden av *hbt* handlar alltså om att förstå hur människors sätt att förhålla sig till sexualitet, kön och roller inte är självklara och att somliga bryter mot rådande normer i varje samhälle. Vad det betyder för människors upplevelse av den egna identiteten skiljer sig mellan kulturer och förutsättningar i skilda samhällsliga ordningar. *Hbt* ringar i första hand in sätt som människor urskiljs från den samhällsnorm som ofta kallas heteronormen. En heteronormativ

22 | Detta är knappast typiskt för Migrationverket/Lifos utan förekommer exempelvis i ILGAs rapport "State-sponsored homophobia" och generellt i hbt/gaymedia.

ordning behöver inte förutsätta absoluta krav på att bara ha sex med personer av motsatt kön; när sexualiteten inte ses som central för att forma en identitet är *heterosexualitet* ett främmande begrepp. Heteronormen handlar ytterst om att bekräfta separationen av två distinkta kön. Medan erkända identitetskonstruktioner som *homosexuell*, *bisexuell*, *transsexuell* etc var och en för sig kan fogas in i en sådan ordning, förblir själva begreppet *hbt* i strid med möjligheten av definitiva definitioner av *man* eller *kvinnor*, av betydelsen av sexualiteten och andra beteenden.

Förståelsen av *hbt* i asylsammenhang kräver grundläggande insikt om att juridiska begrepp kan verka exkluderande och förutsätter en underliggande stabil identitet. Det gäller inte minst till synes "neutrala" ordnande principer som sexuell läggning och könsidentitet. Formulerade identiteter är alltid begränsade eftersom de aldrig kan accepteras universellt och alltid kommer att tillskriva människor känslor och egenskaper de inte nödvändigtvis själva relaterar till. Rättigheter på grunden sexuell läggning och könsidentitet måste tillkomma också personer som förstår sexualiteten och könsidentitet som flytande eller som mindre centrala i formandet av identitet.

Att tala om attityder till hbt-personer handlar alltså inte om attityder till definierade kategorier i första hand. Istället handlar det om attityder till det som avviker enligt kulturella normer och vilka krav som ställs på människor för att anpassa sig till en rådande ordning. Att accepteras i en ordning kallas ofta att *passera*.

Problemet med användande av begreppet *hbt* är alltså att det kräver kunskap och hänsyn till mer komplicerade problematiker. En företrädare för Migrationsverkets nystartade hbt-nätverk påpekar att det är viktigt att markera när kunskap om exempelvis transpersoners situation faktiskt inte inkluderas, genom att inte använda *hbt* när fokus enbart ligger på samhällets syn på sexuell läggning och personers samkönade sexuella praktiker. Detta innebär självklart inte klartecken att låta bli att utreda de mer komplicerade grunder på vilka människor riskerar utsatthet genom att definiera den utsatta gruppen utifrån sexuell läggning eller praktik. Under hösten 2009 togs rättsliga ställ-

ningstaganden fram specifikt för gruppen "homo- och bisexuella"; ett generellt samt specifikt för Irak [Lifos 21605, 21656]. Genom att definiera vilka personer som avses som specifikt "homo- och bisexuella" markerar man att transpersoners situation inte tagits i beaktande eller att denna "grupp" inte omfattas av hotet. Signalen blir att regler som rör sexualmoral särskiljs från genusproblematik och att sexuell läggning självständigt utgör grund för diskriminering och eventuell förföljelse, något som tydligt kan ifrågasättas i exemplet Irak²³.

Vi hoppas att de följande avsnitten med diskussion utifrån exempel hämtade ur landinformationen ska belysa några av konsekvenserna av denna typ av förenklingar.

23 | Se utvecklande av detta i avsnittet om Irak från s32.

LANDPROFIL KOSOVO

Landprofilerna gör anspråk på att ge en samlad och mer utförlig bild av situationen i varje land och sammanställs i samarbete mellan landinformatörer, informationsspecialister och experter inom Migrationsverket. Profiler skulle på sikt kunna bli ett komplement till de tungt vägande årliga mr-rapporterna från UD och ge tydligare riktlinjer med relevans för asylärenden. Den första landprofilen som publicerades i maj 2009 avhandlar Kosovo [Lifos 20864]. Sedan 15 juni 2008 är Kosovo ett av tio länder i världen med konstitutionellt förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning²⁴ och hör därmed inte till dem där hbt-personer idag betraktas som särskilt utsatta. I landprofilen om Kosovo konstateras dock att de statliga insatserna inte är tillräckliga för att skydda normavvikare i ett samhälle där homosexualitet betraktas som en sjukdom. Avsnittet ”Hbt-personer” [s21–22] bygger helt på berättelsen från en ”representant för NGO i Pristina” inhämtad under en utredningsresa och har en förhållandevis positiv ton. Här framhålls att ”klimatet under senaste året har blivit mer tillåtande”; ”sedan förra hösten har det blivit möjligt att vara öppen på ett annat sätt”, gayklubbar har börjat förekomma i Pristina och en nationell kampanj mot homofobi har lanserats. Man framhåller att män är mest utsatta då ”manlig homosexualitet förefaller vara mer provocerande” än kvinnors. ”Hbt-personers” utsatthet saknar alltså koppling till det ökade våldet mot kvinnor som i sektionen om kvinnors situation förklaras vara ”ett av de mest akuta och oroväckande mr-problemen i Kosovo.”

Det är lätt att ta för givet att den som får mandatet att redogöra för hbt-personers situation företräder den organiserade rörelse som verkar i landet. Landinformatören bekräftar dock att den intervjuade företräder en kvinnoorganisation som inte aktivt arbetar med hbt-frågor i sig, då det inte

fanns rum i planeringen för att kontakta hbt-organisationen Elysium som rekommenderades för säkrare information.

Efter landprofilens publicering har en artikel tillkommit i databasen om hbt-personers situation, där *Balkan Insight*²⁵ intervjuar en företrädare från Elysium [Lifos 21515]. Här berättas om avsaknad av myndighetsstöd till organisationen och ineffektiviteten i det officiella skyddet mot våld. Man menar att de enda mindre sammankomster som förekommer i Pristina anordnas av organisationen själv, som de enda tillfällen då medlemmar vågar vara öppna med sin läggning. Till skillnad från Migrationsverkets intervjuperson ser hbt-aktivisten att normavvikande kvinnor är mest utsatta eftersom kvinnors underordning generellt redan befästs av en heterosexuell ordning. När homosexuella män kan uppleva en lättnad i form av tillfälliga frizoner bortom repression åtnjuter inte kvinnorna samma möjligheter. Tillförändret av artikeln i Lifos ger viktig balans, men visar också att analysen i landprofilen är att betrakta som en av fyra tillgängliga källor²⁶. Men landprofilernas tyngd gör att informationen riskerar att värderas högre än övrig, kanske mer välunderbyggd information.

Angående transpersoners situation kommenterar Landprofilen att ”scenen är i hög grad undanskymd” och att könsoperationer inte genomförs trots att denna rätt är lagstadgad. Landanalytikern menar att han fått intrycket att transpersoner utesluts ur den gemenskap som ”hbt-rörelsen” utgör i Kosovo, eftersom man i sin strävan efter att göra sig ”respektabla” i majoritetssamhällets ögon vill undvika att associeras med dessa avvikare: *”Det anses lite sjukt om du förstår hur jag menar, jag vet inte riktigt varför.”*

Detta kommenteras inte i profilen, då det faller utanför huvudsyftet att skildra ”majoritetssamhällets behandling av minoriteten”. Men exemplet visar på ett tydligt sätt hur ”hbt-personer” inte automatiskt kan räknas samman som en

25 | Shega A'Mula; ”The Secret Life of Kosovo's Gay Community”, Balkan Investigative Reporting Network, BIRN; Balkan Insight 23 september 2009.

26 | Sammanlagt finns fyra dokument som berör hbt-personers situation i Kosovo i Lifos, utöver nämnda allmänna rapporter även från us Department of State [Lifos 20352] och UNHCR [Lifos 21771].

homogen grupp i förhållande till ett "majoritets-samhälle". Ickeheterosexuella kvinnors behov omfattas inte automatiskt i kvinnoorganisationers arbete. En organisation som för en rättighetskamp för ickeheterosexuella genom att ta avstånd från den genusöverskridande aspekten av homosexualitet kan inte erkännas som hbt-organisation. Transpersoner utgör sällan någon "scen" utan lever i själva verket många gånger som skyddslösa individer. Utan engagemang från en community riskerar många att hamna utanför diskrimineringskydd avsett för "homosexuella" när sexuell läggning betraktas som något avskilt från genusöverskridande.

LANDINFORMATION I ETT ASYLÄRENDE: UGANDA

I ett asylärende från augusti 2009 yrkar en 19-årig ugandisk kvinna om ny prövning på grund av bestående verkställighetshinder. Hon hävdar att hon under den tid hon vistats i Sverige kommit på att hon har "känslor för andra tjejer och inte längre hyser några känslor för killar". Faktum är att hon inlett en relation, något som hon döljer för den ugandiska familj hon bor hos i Sverige eftersom de uttalat sig starkt fördömande av homosexuella. Hon menar att de företräder den generella attityden till homosexualitet i Uganda och att hon är rädd för vad som skulle hända henne vid ett återvändande, eftersom hon inte kan tänka sig att göra avkall på behovet att ha relationer med kvinnor. Hon är medlem i RFSL som hon uppger att hon besöker men inte är aktivt engagerad i av rädsla för att avslöjas av landsmän. Däremot umgås hon med andra ickeheterosexuella och bär öppet ett band om handleden som hon fått från organisationen. Migrationsverket avvisar yrkan med hänvisning till landinformation samt den sökandes specifika situation.

Som landinformation refereras i huvudsak till landrapporter från RFSL från 8 juli 2005 respektive 5 november 2007 samt UDS mr-rapport för Uganda

från 2007²⁷. Just denna UD-rapport får visst beröm i en granskning genomförd av RFSL 2009, "som ett exempel på en rapport där situationen för hbt-personer blir belyst på ett tillräckligt utförligt sätt."²⁸ Rapporten fastställer att "homosexualitet och homosexuella handlingar" bestraffas med upp till tio års fängelse, något som riktas i första hand mot män, men som enligt ett nytt lagförslag också kan komma att explicit omfatta kvinnor. Här redovisas också att myndigheterna inte erbjuder hbt-personer något skydd eller tillåter sexualupplysning eller hivförebyggande arbete, att yttrandefriheten på ytterligare sätt inskränkts med hänvisning till moral och att enskilda personer hängts ut som homosexuella och publicerats med namn i ugandisk press. Man framhåller också att ugandiska parlamentet i juli 2005 med överväldigande majoritet röstade igenom en lag som ger regeringen rätt att förbjuda samkönade äktenskap. Detta följdes av en "kampanj" från enskilda organisationer för hbt-personers rättigheter under hösten, något som resulterade i förstärkta reaktioner och hets från regering såväl som religiösa ledare och media med löften om vidtaganden av åtgärder. Sammantaget är det varierad information, men i beslutet får UD-rapportens avslutande konstaterande en särskild betydelse: "Trots att det anses finnas en stark ugandisk opinion mot homosexualitet finns det i Uganda enskilda organisationer som aktivt och öppet vågar debattera hbt-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter och även driva frågan i domstol." [UDS mr-rapport 517-18] Om den här informationen är "neutral" i mr-rapporten tycks den få en mer uttalad betydelse när den återges i beslutet. Kompletterad med ytterligare information från RFSLs landrapporter om förekomst av "hbt-aktivism" framträder ett intryck av att ett "öppet debattklimat" råder i Uganda, där hbt-personer inte nöjer sig med att leva diskret utan också kräver plats i offentligheten.

Utifrån redovisad landinformation konstaterar Migrationsverket att någon generell fara för för-

27 | En rapport från US State of Department från februari 2009 [ej inkluderad i Lifos] citeras enbart i styrkande av att kvinnor inte dömts för sodomibrott i Uganda.

28 | RFSL 2009; "De homosexuellas situation är idag mycket lite känd. En granskning av UD:s landrapporter", 511.

följelse inte föreligger för homosexuella i Uganda, samt att sexuella handlingar mellan kvinnor inte förefaller vara av intresse för myndigheterna. Detta i kombination med det faktum att kvinnan ”inte levtt öppet” med sin sexuella läggning, det vill säga undanhållit den från värdfamiljen, ”innebär enligt Migrationsverkets mening att det inte föreligger någon risk för avslöjande och därmed förföljelse i hemlandet. Det har i detta avseende inte framkommit något som tyder på att du skulle vara av särskilt intresse för ugandiska myndigheter vid ett återvändande.” [s8]

Här finns skäl att granska några aspekter av beslutsgrunden, gällande tolkning av landinformation såväl som resonemang kring ”öppenhet” och ”risk”. En närmare titt på mer uppdaterad information ger inte samma bild av klimatet för hbt-personer och kvinnor i synnerhet.

Utvecklingen i Uganda bör granskas i ljuset av hur lagstiftning och utveckling i kontroversiella frågor återverkar och samspekar mellan olika länder med kvarlevande kolonial sodomilagstiftning i området söder om Sahara. Human Rights Watch har visat på hur vissa framgångar för progressiva rörelser sänt vågor över kontinenten i form av aktivistisk kraft, men också lett till starka motreaktioner från den starka kristna höger som effektivt piskar upp rädsla för ”ett västligt hot mot den afrikanska livsstilen”. Sydafrika antog 1996 världens första konstitution som inkluderade rätten till skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning. Efter en lång serie av vunna delmål i Sydafrika konstaterade konstitutionsdomstolen 2005 att rätten till äktenskap – ett förbund traditionellt formulerat utan specifikt omnämnande av ”man” och ”kvinna” i många länder i området – även inkluderade samkönade par. Den första reaktionen på beslutet kom från Nigeria som för att markera sitt avståndstagande mot Sydafrikas beslut förbjöd varje form av rättighetshävdande eller stöd till hbt-personers rättigheter; så mycket som att hålla varandra i hand kunde plötsligt ge upp till fem års fängelse²⁹. Det var i denna våg, samma

29 | Human Rights Watch; ”Together, Apart: Organizing around Sexual Orientation and Gender Identity Worldwide”, juni 2009, s8–9 [ej inkluderad i Lifos]; www.hrw.org/en/reports/2009/06/10/together-apart

år, som beslutet togs om förbud mot samkönade äktenskap i det ugandiska parlamentet. Hetsande uttalanden från ledande politiker till stöd för hårdare tag från polisen och uppmaningar till våld i medierna, liksom löften om kommande förstärkningar av lagstiftningen mot normavvikanden, gjorde aktiv organisering till den enda utvägen för de människor som nu stod inför akut hot, oavsett konsekvenserna.

Kasha N Jacqueline, aktivist i nätverket Sexual Minorities Uganda³⁰, menar att det ”organiserande” som förekommer bland hbt-personer i hemlandet kommer sig av desperation snarare än möjlighet. Det är helt enkelt för riskabelt att vara ensam. Utan stöd från familj, stat, eller närmaste omgivning är enda skyddet vid allt från gripande till att kastas av bussen eller misshandlas på stan, att röra sig i grupp – åtminstone för dem som saknar möjlighet att passera i vardagen. Därför består nätverket enligt Jacqueline till huvuddelen av kvinnor och transpersoner, medan män som har sex med män i högre utsträckning är specifikt engagerade i hiv-aktivistiskt arbete. Utifrån redan existerande lagar mot ”skandalöst beteende” upplöser polisen varje försök till samling för människor som uppvisar normavvikande beteende eller utseende, vittnar Jacqueline. Arrestering och åtal för ”rekrytering av homosexuella” äger rum redan idag trots att detta inte finns angivet som brott i Ugandas strafflag³¹.

Kapya Kaoma, angelikansk präst från Zambia engagerad i den amerikanska tankesmedjan Political Research Associates, hör till dem som hävdar att kraften bakom den högerkristna rörelse som värnar ”familjevärderingar”, liksom den centrala rollen genusnormavvikare spelar i dessa ideologiska projekt, underskattas i länder som Uganda, Nigeria och Kenya³². I mars 2009

30 | Sexual Minorities Uganda, SMUG; www.sexualminoritiesuganda.org

31 | Faktum är att rapporter redan finns i Lifos om arrestering och tortyr av SMUG-aktivister från Human Rights Watch; ”Uganda: Torture Threat for HIV/AIDS Activists”, 30 juli 2008, Lifos 19224, samt från Behind The Mask i rapport från uk Home Office i februari 2009, Lifos 20230 [www.mask.org.za/article.php?cat=uganda&id=1958].

32 | Political Research Associates har gett ut en aktuell rapport om betydelsen av konservativa kristna kampanjer för ”family values” i Afrika, byggd på intervjuer med religiösa företrädare. Kapya Kaoma; ”Globalizing the Culture Wars: us Conservatives, African Churches & Homophobia”, Political Research Associates 2009; www.publiceye.org/publications/globalizing-the-culture-wars

organiserades en omfattande kampanj i Kampala av högerkonservativa Family Life Network, följd av nationella antigaymarcher i städer och på landsbygden³³. Man konstaterade att homosexualitet innebär en utvecklad störning genom erfarenheter och miljöpåverkan, något som gör samhällets unga mest utsatta och syftar till att vända dem från familjevärderingar [Kaoma s29–30]. Hets mot hbt-personer piskades upp genom påståenden om sponsring från väst och att "[u]nga människor erhåller mycket pengar från gayaktivister i Uganda för att rekrytera sina vänner till lesbianismen." [Kaoma 13]. Hotet identifieras alltså inte enbart som "omoraliska sexuella praktiker" som sådana. Att visa tolerans inför samtal om genusproblematiker och rättigheter av det slag som krävs för att skydda hbt-personer mot utstötning och sexuellt våld som "bot", skulle signalera ett kapitulerande inför vidare krav på "mänskliga rättigheter" i strid med konservativa kristna utgångspunkter. På spel står den grundläggande förståelsen av sexualiteten utifrån dess reproduktiva funktion, kontrollen över kvinnors kroppar och upprätthållandet av separerade roller utifrån kön.

I det nya lagförslag som presenterades under våren 2009 och som började cirkulera som slutgiltigt förslag i september samma år omfattas både mäns och kvinnors sexuella överträdelser. Här klargörs målsättningen att förbjuda allt som kan uppfattas som "främjande av homosexualitet" och ett krav på angiveri vid kännedom. Om lagen drivs igenom innebär den slutet på möjligheten till minsta motstånd i Uganda från hbt-aktivister och en akut fara för var och en som uppvisar tecken på avvikande eller som ger stöd till sådana från allmänheten såväl som från andra mr-organisationer i Uganda, menar Kasha N Jacqueline. Lagförslagets yrkande på dödsstraff för "återfallsförbrytare" fungerar för att understryka allvaret i utmanandet av kristna normer.

Lagförslaget offentliggjordes först en månad efter avslagsbeslutet i det aktuella asylfallet, men i den refererade landinformationen saknas referens till den aktuella händelseutvecklingen.

I förarbetena till 2005 års utlänningslag där sexuell läggning tillfördes som särskild grund för förföljelse påpekas att en person som medvetet eller omedvetet bryter mot diskriminerande lagar, sociala normer eller religiösa föreskrifter kan uppfattas som oppositionell och därför utsättas för förföljelse [prop. 2005/06:6 s24]. Detta är uppenbarligen fallet för en normbrytande kvinna i Uganda vars vardagliga "utövande" av sin sexuella läggning potentiellt kan uppfattas som brottsligt. Det rimliga är att i en bedömning av huruvida en sådan risk finns, utgå från en persons möjligheter att leva på samma sätt som hon levat i Sverige vid ett återsändande. I det specifika ärendet med den ugandiska kvinnan intresserar man sig dock enbart för eventuell risk direkt förenad med eventuell ryktesspridning i hemlandet om den sökandes läggning framkommer före hennes ankomst. Något som innebär att det blir hennes eventuella öppenhet inför värdfamiljen som blir avgörande. Det underliggande antagandet blir att hon förväntas ha samma möjlighet att undanhålla sin läggning i Uganda som hon haft i Sverige. Ett sådant antagande förstärker bilden av att en realistisk bedömning av faktiska framtida risker inte kommer ifråga i bedömningen. Migrationsverket kommenterar i sitt beslut också att "risktagandet" att vara "öppen" trots familjens påstådda stränghet och möjligheten att avslöjas av landsmän i sig öppnar upp för ifrågasättande av hennes trovärdighet, även om man uppger att man låter detta passera. "Öppenhet" kan i detta fall tolkas som uttryck för medvetet val. Betydelsen av att "visa" sin läggning, att vara "öppen" och förutsättningarna för att "leva dubbelt" av det slag som är välbekant för många hbt-personer också i Sverige, framstår samtidigt som mycket okänt territorium för bedömarna. Den relativa friheten då repressionen är isolerad till ett område av staden och utanför normen av det svenska samhället är knappast jämförbar med en omvänd situation vid ett återsändande till Uganda.

33 | Under den konferens som inledde kampanjen representerade enligt Kaoma även en känd företrädare för amerikanska exgay-rörelsen och förintelserevisionisten Scott Lively författare till *The Pink Swastika* som hävdar att homosexuella låg bakom nazismen.

IDENTITET & PRAKTIK: Förståelse av ”homosexualitet” i Iran

Läggning eller livsstil

Iran är det land som uppmärksammats mest och under längst tid i Sverige när det kommer till flyktinggrunden sexuell läggning. Tillämpandet av sharialagstiftning, dokumenterat låg rättssäkerhet och regelbundna avrättningar och kroppsstraff för brott som rubriceras ”sodomi” har motiverat asyl i fall där sökande visat öppenhet med sin läggning efter ankomsten till Sverige. ”Öppenheten” har inte sällan styrkts via annonsering i tidningsartiklar som beskrivit fallen och offentliggjord sexuell läggning har bedömts utgöra risk som jämställd med uttryckande av regimkritik. Med det impliceras att sexuell läggning är något som kan döljas, något som generellt fastställts i den tidiga landrapporteringen rörande ”homosexuellas” situation utanför Sverige. Sedan 2006 utgör sexuell läggning en egen flyktinggrund med syfte att framhålla skäl som visat sig lätta att förbise. Med detta införande har man bland annat förtydligat att återsändande inte ska kunna ske med hänvisning till att sexuell läggning kan döljas. Nordisk landinformation har dock fortsatt framhålla möjligheterna att passera för ”homosexuella” och fokuserar på de sätt på vilka ”homosexuella” som grupp smälter in i samhället.

Synen på vad det innebär att vara ”homosexuell” eller på annat sätt avvika från kulturella genusnormer har genomgått stora förändringar i väst. Samtidigt som nya ”hbt-identiteter” tagit form har medvetenheten ökat om de skilda roller sexualiteten och genusrollerna spelar i världen. Den iranska historikern och genusvetaren Janet Afary menar att kulturella förhållningssätt till sexuella

normavvikanden i Iran varit tydligt förvirrande för västerlänningar och lett till felaktiga tolkningar av situationen. Som exempel på förenklade tolkningar citeras ett utdrag ur en rapport från svenska ambassaden i Teheran från 1996:

”Situationen för homosexuella är sådan att risken för lagföring eller trakasserier är ytterst minimal så länge den homosexuella relationen banteras på ett diskret sätt [...] Polis och rättsväsen vidtar inte aktiva åtgärder för att undersöka förekomsten av homosexualitet, inte heller söker de aktivt efter homosexuella. På det stora hela är situationen i praktiken drastiskt annorlunda mot den bild som ges av den shariainspirerade strafflagen [...] situationen i Iran är relativt tolerant, eftersom homosexualitet inte på något sätt är ovanligt i Iran. Vissa ”hälsoklubbar” i Teheran är till exempel kända för att frekventeras av homosexuella. Dessutom är det knappast ovanligt att möta öppet homosexuella personer under annars heterosexuella privata omständigheter så som sociala tillställningar. Diplomater med homosexuell läggning posterade i Iran har inte haft några problem att komma i kontakt med ”partners” i Iran. Om något är situationen snarare att homosexuella lättare döljer sin läggning än i exempelvis Sverige, eftersom fysisk kontakt mellan män – omfamning, kindkysande, handhållande – är kulturellt accepterat beteende. [Så för att bestraffas] måste ett homosexuellt par agera mycket indiskret, närmast provokativt, på offentlig plats.”³⁴

34 | Janet Afary; *Sexual Politics in Iran*, Cambridge University Press 2009, s290. Fri översättning från engelska. Svenska ambassadrapporter till Migrationsverket var fram till 2006 sekretessbelagda varför detta referat inte kan bekräftas mot originaldokument.

Förståelsen av hbt-personers situation med utgångspunkt från västerländska diplomaters erfarenheter av att möta homosexuella i sociala sammanhang från en privilegierad position kan verka underlig idag. Det hindrar inte att analysen överensstämmer med den som framkommer i dagens likaledes tungt vägande ambassadrapporter, trots att inga tecken finns på närmare etablerad kontakt med någon community vare sig i Teheran eller i övriga landet. Det markerade avståndet mellan rapporteringen och de beskrivna bidrar till att ge bilden av "homosexuella" en närmast mytisk karaktär och normaliserar en syn på information utan engagemang som "neutral" och mer "sann".

Det tolkningsföreträdare som svensk ambassadpersonal har getts i bedömandet av vad det innebär att vara och hur man uppfattas som "homosexuell" i Iran har kritiserats hårt av bland andra före detta riksdagsledamoten Tasso Stafilidis. För att undersöka bakgrunden till kontrasten mellan UDS rapporter och vittnesmål från iranska asylsökande gjorde han 2002 en egen utredningsresa till landet tillsammans med riksdagskollegan Yvonne Ruwaida. Det faktum att man valde att undvika all myndighetsinblandning för att istället satsa på förutsättningslösa direktmöten med lokalbefolkning innebär att deras rapport värderas lågt av Migrationsverket. Men Stafilidis delar Afarys uppfattning att privilegierade omständigheter och direkt tolkning av situationer utifrån egna kulturella utgångspunkter har legat till grund för förenklad förståelse av förutsättningar för "homosexuella" i Iran. Han menar att den upplevda friheten från kontroll tagits som intäkt för en "liberal hållning" från myndigheterna som var främmande för många av de människor han träffade. Det är därför väsentligt att undersöka vilken betydelse av att vara "homosexuell" som förmedlas av landinformationen.

De återkommande uppgifterna i UDS rapporter, som citeras i landinformationen från Migrationsverkets och domstolarnas beslut i flyktingärenden, gör gällande att homosexualitet inte är förbjudet i Iran, att myndigheterna inte aktivt söker efter "homosexuella" och att samkönade sexuella relationer är vanligt förekommande i landet

[Lifos 18309, 14246, 18476, 18824]. Myndigheternas passivitet kan tolkas som en konsekvens av inställningen att homosexualitet formellt "inte existerar", vilket också förklarar varför det saknas rättsskydd för utsatta hbt-personer³⁵. Sexuella handlingar är helt enkelt inte identitetsgrundande och normbrytande sexuellt beteende ses snarare som uttryck för bristande moral än "läggning". Utsatthet antyds också bero på brott mot de "uppförandekoder" som omfattar alla iranier och reglerar oönskade livsstilar. "Utövändet" av homosexualiteten betraktad som uttryck för en klandervärd livsstil motiverar en låg profil, åtminstone enligt vittnesmål från förmodat icke personligen berörda: "Ett spritt intryck bland iranier är att de allra flesta homosexuella därför väljer att leva relativt diskret och tillbakadraget för att undvika att utsätta sig för någon fysisk eller juridisk fara." [UD, Lifos 18476]

Hänvisningar till att det är provokativa uttryck som bestraffas och inte känslor eller självupplevelse innebär en tydlig markering att "normaltillståndet" för män och kvinnor enligt kulturen är sexuellt "neutralt" och att kravet på diskretion därmed riktar sig lika mot alla mäniskor. Föreställningen att individen kan välja att exponera sin "homosexualitet" förutsätter att annorlundaskap aldrig är något ofrivilligt synligt utan endast kommer till uttryck i själva handlingen. Det här särskiljandet mellan sexuell läggning och genusuttryck när man talar specifikt om "homosexualitet" finner viss grund i den argumentation som förts av en modern gayrörelse i väst. En framgångsrik assimilationistisk strategi har grundat sig i ett avståndstagande från sammankopplingar av homosexualitet som uttryck för "kvinnlighet" hos män och "manlighet" hos kvinnor. Viss tolerans har vunnits utifrån argumenten att homosexuella är vanliga män och kvinnor, med samma behov, värderingar och målsättningar som heterosexuella.

35 | Detta illustrerades väl av president Ahmadinejad vid en utfrågning vid Columbia University 2007: "I Iran har vi inte homosexuella som i ert land. ... I Iran har vi inte detta fenomen. Jag vet inte vem som sagt er att vi skulle ha det." Uttalandet demonstrerar en position där sexuella uttryck avisas som identitetsgrundande. Transkribering från *Washington Post*; www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/09/24/AR2007092401042.html

Den västerländska idén om att homosexualitet finns "naturligt" hos en viss andel av befolkningen i alla kulturer leder lätt till slutsatsen att det helt enkelt måste vara accepterat när man inte hör något om saken. Problemen verkar då uppstå först i samband med importerandet av sexuella identiteter som inte "naturligt" hör hemma i kulturen. En landanalytiker menar att lägre grad av exponering inför en globaliserad västerländsk kultur förklarar avsaknaden av konkret landinformation om hbt-personers eller situation i ett land som Afghanistan, som liksom Iran tillämpar sharialag utöver sekulär strafflag:

"Självklart måste det finnas lika många homosexuella där som här. Men frågan är om de ens är medvetna om det? I den kulturen som på sätt och vis är mer repressiv än i Iran tror jag inte ens de förstår den frågan. Om man skulle fråga politiker hur många homosexuella de har eller om de har någon gayklubb i Kabul, då skulle de bara stirra frågande och inte förstå frågan, tror jag. I Teheran däremot skulle du få helt annan respons."

"Toleransen" för "homosexualitet" förväntas dock i moderna urbana miljöer och inte i skyddet av det "traditionella". Så länge man "ligger lågt".

"Att vara homosexuell man i Teheran är relativt enkelt. På landsbygden däremot kan det vara så att man riskerar dödsstraff direkt. Familjen tar kål på dig där. Men i de gamla västerländska kvarteren i Teheran går det bra att vara homosexuell."

Om du inte råkar ut för en moralpolis så klart, men det kan ju hända i Sverige också. Jag vill inte förringa farorna, men bilden är onyanserad här, den som presenteras i vissa sammanhang."

Här förefaller "att vara homosexuell" handla om att bete sig på ett "homosexuellt" sätt, något som av exemplet med moralpolis att döma syftar på ett rent provokativt sexuellt beteende i offentlig miljö. Även om det kan verka absurt att jämföra risk för gripande av polis eller kanske homofoba attacker i Sverige med risken för att råka ut för basij, den iranska väktarstyrka som fått ökade befogenheter sedan president Ahmadinejads tillträde 2005 för att upprätthålla offentlig moral, kan det verka chockerande ur ett svenskt perspektiv att samkönat sex faktiskt förekommer i avsides offentliga

miljöer i Teheran. Att ha tillfälliga sexmöten i en park vid sidan av livet som gift familjefar är möjligen mer "diskret" än att dölja att "vännen" man sammanlever med är en kärlekspartner.

Den kulturella toleransen för särskilda samkönade praktiker som undantag lyfts också fram i rapporten från Migrationsverkets senaste utredningsresa till Iran 2005³⁶. Med hänsyn till frågans aktualitet ställdes rutinfrågor om "homosexuell situation" i mindre kontroversiella möten med representanter för ambassader och mr-organisationer vilket genererade ett antal mycket generella svar³⁷. Trots att ingenting i rapporten från utredningsresan tyder på att någon särskild undersökning företagits eller personer med särskild insikt i hbt-personers situation vidtalats ansåg man saken tillräckligt utredd för att motivera en rekommendation:

"Det har inte framkommit något under vår resa som tyder på att nämndens uppfattning om de homosexuellas situation är felaktig. Så länge man låter sin sexuella läggning vara en privatsak löper man sålunda inte några risker. Skäl att tillämpa en mer generös praxis i dessa hänseenden föreligger därmed inte." [s13]

Bedömningen att samhället tolererar "homosexuella" grundas på två iakttagelser. I rapporten fastslås att unga iranier ofta har sex med personer av samma kön för att kompensera för svårigheten att komma i kontakt med personer av motsatta könet före äktenskapet. Därefter konstateras att "homosexuella" ofta träffas för sexuella aktiviteter i en centralt belägen park i Teheran, något som försiggår med myndigheternas goda minne [s13].

Att det är vanligt att unga har samkönat sex antyder att homosexualitet är kopplad till "en

36 | Utredningsresa till Iran 2005, s13, Lifos 13226; dokumentet sekretessbelagt med hänsyn till utrikespolitiska relationer.

37 | De intervjuades uttalanden återges, trots att ingen representerar eller gör anspråk på att företräda hbt-personer, utan uppföljning, kontextualisering eller ens bedömning av sanningshalt; ett direkt felaktigt påstående från företrädare för Iranska Röda Halvmånen att kvinnor inte tilldöms kroppsstraff enligt sharialag lämnas exempelvis okommenterat. Frågor på temat uteblir helt i intervjuer med företrädare för UNHCR, UNICEF, Internationella Rödakorskommittén, samt med nationella organisationer som iranska KDP (Kurdistans Demokratiska Parti), ett kvinnokulturcentrum (Women Cultural Centre) samt tre organisationer för barns rättigheter, läkarvård och skola respektive funktionshindrade och äldre.

övergångsfas” där sexualiteten är mindre tyglad, innan man introduceras till möjligheten av ett heterosexuellt samliv inom ramen för en erkänd relation. Genom att framhäva att det rör sig om ett substitut markerar man att val av partner och kön har underordnad betydelse.

”Toleransen” för förekomst av sex i parker demonstrerar inte självklart respekt för frihet i det privata. Genom att tydligt förknippa ”homosexualitet” med skamfyllt intrång i det offentliga förtydligar man dess ”onaturlighet” och att det inte hör hemma i den privata sfären av godkända relationer.

Båda exemplen på ”tolererad homosexualitet” framhäver distinktionen mellan sexuell handling och relation, där sexet kan förklaras som substitut, något mer eller mindre anonymt. De kännetecknas alltså av att de inte konkurrerar med rådande heteronormativ ordning utan kan förklaras inom ramen för denna som undantag, så länge ordningen inte står inför något tydligt hot.

I sektionen som rör hbt-personer i UDS årliga m-rapporter saknas korsreferens till den information om moralförordningar som rör klädsel, uppträdande och umgängesformer som förekommer i rapportens ”allmänna” del, såväl som till genusrelaterad diskriminering i avsnittet om ”kvinnors rättigheter”. Någon sådan information inkluderas inte heller i UDS dokument med särskilt fokus på hbt-personer/homosexuella i Iran [Lifos 14246, 18476, 18824] och följaktligen inte särskilt troligt heller i beslutsunderlag i asylärenden. Det kan tolkas som att de moralförordningarna inte har någon särskild betydelse för hbt-personers situation. Istället ger man exempel på hur represiva åtgärder potentiellt gynnar ”homosexuella”. ”Fördelarna” förklaras av att homosexualitet är i linje med den strikta könssegregeringen i samhället och att samkönat umgänge därför inte misstänkliggörs.

Paradoxalt hävdas samtidigt fördelar utifrån ett erkännande av homosexualitet som bekräftar att samkönat umgänge inte är självklart oproblemiskt. Ett stycke UD-information som citeras i underlag till beslut som gäller Iran och grunden sexuell läggning antyder att viss ”hänsyn” tas på grunden homosexualitet: ”Att vara homosexuell

innebär bland annat att man kan bli befriad från militärtjänst. Många vill dock inte utnyttja denna möjlighet då det kan försvåra exempelvis framtida anställning i offentlig tjänst.”³⁸

Att hålla störande och demoraliserande element borta från militären ligger i högre grad i myndigheternas intresse än individens. Att motverka alla eventuella homoerotiska associationer är en förutsättning för att maskuliniteten hos gruppen i ett heterosocialt samhälle inte undergrävs³⁹. Att vinkla en möjlighet med grund i diskriminerande policy som uttryck för skyddsiver från myndigheternas är märkligt. ”Homosexualitet” motiverar frisedel på samma villkor som andra uttryck för ”psykisk sjukdom” och kräver ett officiellt medgivande om ”sexualitetsrubbing” inför myndigheterna och inför den egna familjen⁴⁰.

Ett tydligare framhävande av ”homosexuellas” fördelaktiga situation utifrån ett explicit avstamp i en heteronormativ ordning återfinns i en rapport från norska Landinfo, ”Generelt om homofile i Iran” från maj 2009 [Lifos 20794]. Här hävdas att skiljandet mellan privat och offentlig sfär i Iran ger utrymme för andra regler, samt att den tydliga könssegregationen i samhället gynnar homosexuella. Enligt den hårda traditionsbundenheten ”visar inte heller heterosexuella iranier sexuell läggning eller ger uttryck för kärlek i det offentliga rummet. [...] Samhället är könssegregerat och homosexuella män kan, om de följer spelreglerna, umgås socialt, bo tillsammans, resa och dela hotellrum utan att väcka uppsikt. Det är också lättare för homosexuella att hyra lokaler och hålla stora fester än det är för heterosexuella, eftersom blandade sällskap är förbjudna i Iran.” [s6]

Att följa samhällseliga konventioner är alltså mer avgörande för att passera än ”heterosexualitet”. Att ”följa spelreglerna” förutsätter inte bara förmåga att dölja relationer och upprätthålla dubbelt, utan först och främst tillräcklig förmåga att uppträda och uttrycka sig genustypiskt.

38 | Se exempelvis vägledande beslut från 27 juni 2008, Lifos 18952. 39 | I USA tillämpas fortfarande policyn ”don't ask don't tell”, vilket innebär att personer som öppet identifierar sig som homosexuella kan få avsked.

40 | Se exempelvis Saeed Kamali Dehghan; ”Rainbow over Teheran”, 17 mars 2009; www.guardian.co.uk/commentisfree/2009/mar/16/iran-gay-rights

Fördelarna tillkommer alltså inte ”homosexuella” utan i synnerhet män som i tillräcklig grad lever upp till normen genom att exempelvis vara gifta och ha en ”maskulin” framtoning. För den som uppfattas som avvikande, genom att vara ogift, ha fel intressen, utseende eller uppträdande skiljer sig troligen förutsättningarna att ha ett ostört ”privatliv”. Hur ”homosexuella kvinnors” förutsättningar att leva på egna villkor ser ut berörs inte.

Att också homosexuella som tror sig passera i själva verket förväntas räkna med intrång i privatlivet demonstreras i ett avslagsbeslut från 2008⁴¹. En iransk man uppger att han flytt landet efter hot om gripande sedan grannar iakttagit honom och pojkvännen genom ett nätfönster i den lägenhet de hyrt på en semesterort. Migrationsverket fann berättelsen otrovärdig, men inte så mycket på grund av påståendet om spionage eller för att fyra manliga vittnen inställde sig – det antal som föreskrivs enligt sharialagstiftning för giltigt åtal – utan för att männen som så länge hemlighållit sin relation varit vårdslösa nog att lämna ID-handlingar till uthyraren och glömma täcka för fönstret i skydd mot omvärlden. Föreställningen att heteronormalt liv är ”naturligt” och en självklar utgångspunkt för alla människors vardag speglas ofta i landinformation. Det rättfärdigar tron att människor utanför normen ständigt lever i medvetandet om sitt eget avvikande och i alla lägen gör ”rationella” överväganden utifrån ett heteronormalt perspektiv.

”Påtryckningarna från familjen att ingå äktenskap kan vara ett problem, men detta gäller också heterosexuella”, påpekar Landinfo [s7]. Ingåendet av äktenskap mot sin vilja är ett lidande för vem som helst. Men det faktum att föreningen äktenskap och oförenligt romantisk kärlek är omöjlig för många ”homosexuella” ger det ändå särskild relevans för ”gruppen”. Man ignorerar också att pressen och risken för tvång troligen ökar för personer som redan är misstänkliggjorda som normavvikare av omgivningen.

Norsk Landinfo tar vidare upp att manlig prostitution är vanligt förekommande i Teheran, ”både bland vanliga homosexuella och

transvestiter”. Här påpekas också att ”många unga och nödställda homosexuella män prostituerar sig för att kunna försörja sig själva och sina familjer.” [s7] Den här passagen gör tydligt anspråk på att vara ”neutralt” redovisande och antyder att sexarbete har en ”naturlig” plats i gaykulturen (ett faktum som understryks av att man hänvisar informationen till samtal med ”en homosexuell man i Teheran”). Här finns alltså iakttagelsen att män som har sex med män inte alltid tillhör det genuskonforma slaget och att många vänder sig till prostitution av nöd. Men ingen koppling görs mellan annorlunda och nödställdhet, trots att det handlar om människor som i hög grad riskerar att utestängas från familjegemenskap såväl som arbetsmarknad. Att manlig samkönad prostitution inte problematiseras signalerar att man utgår från att manlig sexualitet inte berörs på negativa sätt av rådande patriarkala strukturer.

Utgångspunkten i sexuell läggning som i första hand sexuell praktik präglar den dominerande landinformationen. Eftersom ”homosexualitet” ses som en praktik rör den i första hand män, då kvinnors handlingsutrymme i det offentliga generellt är så undertryckt. Det finns tydliga tendenser att ”naturalisera” relationer mellan män som primärt sexuella, medan man ofta hänvisar till ”osynligheten” av ”lesbiska relationer” som skydd utifrån att dessa inte går att skilja från accepterade kvinnliga vänskaper.

”Sexuell läggning” förstås som något universellt, men inte självklart begripligt som sådan i icke västerländska kulturer. Det finns tendenser att framställa samkönade sexuella praktiker som något naturligt oproblemiskt fram till dess att man börjar hävda västerländska ”gayidentiteter”. Den här uppfattningen hämtar stöd i det faktum att många hbt-aktivister i Mellanöstern hellre betraktar sig som mr-aktivister och opponerar sig mot påtvingandet av västerländska idéer om sexuell identitet, både i försvar för olika kulturers rätt att förhålla sig till ”hbt-frågor” utifrån sina egna förutsättningar och på grund av hur västliga krav väcker reaktioner som ökar utsattheten för

41 | Sekretessprövat beslut från Migrationsverket, exakt datum maskerat.

normavvikare⁴². Det betyder inte att utsattheten inte redan är stor eller och att anpassade strategier och samhälleliga förändringar inte är nödvändiga för att människor som ställs utanför normen ska tillkännas värde och rättigheter.

Heterosocialiseringsprocessen

Norska Landinfo inser vikten av att ge vetenskapligt stöd för påståenden om vad som är kulturspecifikt ”naturligt”, särskilt när förhållningssätt till sexualiteten skiljer sig kraftigt från nordeuropeiska. I sin rapport ”Generellt om homofile i Iran” [Lifos 20794] refererar man därför till den norska socialantropologen Unni Wikans redogörelser för hur vanligt förekommande homoerotiska skildringar är i arabisk kulturhistoria⁴³. Wikan menar att ”sex mellan män anses som en säkerhetsventil som beskyddar kvinnorna”, det vill säga tolereras som ett utlopp för männens sexuella begär på villkor att kvinnornas renhet bevaras [s6]. Det här skulle innebära att homosexualitet i själva verket medverkar till upprätthållandet av det högsta skyddsvärdet i samhället. Utifrån antagandet att kvinnorna ensamma är bärare av heder finns alltså skäl att tro att mäns eventuella ”snedsteg” är ett underordnat problem⁴⁴.

Den här förenklade bilden reducerar genusproblematik till maktförhållandet mellan två biologiska kön. Men Wikans referens till tolererat sex mellan män enligt traditionen syftar på två specifika typer av relationer: ”Mellan äldre män och yngre pojkar – och mellan män av khanith-typen [”ickemaskulin man”] och heterosexuella män”, det vill säga på villkor av skilda statusroller istället för skilda kön [s6]. Frågan är om förståelse av sexualmoralen i det moderna Iran, eller andra kulturer som genomgått radikal utveckling, kan

förstås okomplicerat utifrån förmodern tradition.

Två iranska akademiker som studerat utvecklingen av sexualsynen i det moderna Iran från sufisk arabisk kultur är Janet Afary och Afsaneh Najmabadi, båda historiker och genusvetare⁴⁵. De förklarar att en genomgripande *beterosocialiseringsprocess* i samhället medfört en radikal omvändning av synen på sexualiteten och genusroller. Dagens avfärdande av homoeroticism som ”frustrerad heterosexualitet” och en konsekvens av könssegregationen, ”alltid lokaliserad i det förgångna, alltid redan upplöst och övervunnen” [Najmabadi s240], är en produkt av uppgörelsen med det gamla statusorganiserade samhället. Genus- och sexuella konventioner förändrades som ett resultat av utdragna kontakter med det ottomanska imperiet, Ryssland och Västeuropa, uppståndelsen av demokratiska reformer och inträdet av modern nationalism som vann kraft genom den konstitutionella revolutionen 1906 [Afary s9].

I det förmoderna samhället var det kompletterande motsatsparet man–kvinna inte givet på det sätt som anses självklart idag, eftersom kvinnor och män i högre grad tillhörde skilda världar, menar Najmabadi. Frikoplandet av lust – och även kärlek – från kvinnor handlade inte om beskydd utan var snarare nödvändig för att upprätthålla en regelrätt patriarkal kultur, för att mannen inte skulle hamna i beroenderelation till en kvinna och därmed förlora makt [Najmabadi 159–160]. Mannen var utgångspunkten för begäret till det sköna som återfanns lika mycket hos ”den unge vännen”, *amrad*, ynglingen som ännu inte utvecklat skägg och därmed övergått i ordningen av de begärande, som hos kvinnan⁴⁶. Relationen till kvinnan var hårdare kopplad till det reproduktiva kontraktet, medan relationen till *amrad* handlade om ren lust och vänskap. Egenskaper

42 | Om denna viktiga konflikt vittnar bland andra Kaseem Ibrahim, företrädare för organisationen Sabaah som samlade nätverk och individer som företräder en hbt-rörelse i MENA-regionen för ett möte i Köpenhamn sommaren 2009. Se även resonemang på temat i Human Rights Watch; ”Together, Apart: Organizing around Sexual Orientation and Gender Identity Worldwide”, juni 2009, s17; www.hrw.org/en/reports/2009/06/10/together-apart

43 | Unni Wikan; ”Islams usynliga seksualitet”, *Aftenposten* 7 januari 2007; www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1591540.ece

44 | Se utvecklande av temat heder och genusbaserat våld från s35.

45 | Här refereras till deras respektive senaste verk: Janet Afary; *Sexual Politics in Modern Iran*. Cambridge University Press, New York 2009, samt Afsaneh Najmabadi; *Women with Mustaches and Men without Beards. Gender and Sexual Anxieties of Iranian Modernity*. University of California Press, London 2005.

46 | Najmabadi exemplifierar med hur *khatt*, den tunna mustaschen som bätrades på med mascara av kvinnorna, var det hyllade tecknet på den unge och ännu skägglöse mannens skönhet, innan det kom att uppfattas som något som fick kvinnor att ”se ut som män” [Najmabadi 2005, s233].

som ”maskulinitet” och ”femininitet”, som idag är självklart kopplade till kön, existerade snarare som uttryck för sexuella positioner. De här rollerna, av *den begärande* respektive *den som önskar vara begärlig*, kan enligt Najmabadi inte reduceras till modernitetens ”aktiv-passiv” utan måste förstås som två aktiva roller i sin egen rätt. Endast den fullvuxna mannen intog rollen av den begärande, en roll som omöjligt kunde vara föremål för en annan mans begär varför ”homosexualitet” var lika mycket en omöjlighet som ”heterosexualitet” i dagens bemärkelse. Den biologiska man som hade viljan att vara begärlig för män som vuxen diskvalificerade sig från rollen av sexuellt subjekt, som *amradnuma*:

”Artonbundratalets distinktioner av kvinna, amrad, amradnuma och man innebar att genusskillnader inte lästes utifrån en sexualitetsschablon, och att sexualiteten inte lästes genom en genusschablon. I synnerhet var genus inte motsatspar av manligt-kvinnligt som vi nu tar för givet. Vuxen manlighet var inte enbart, eller ens i första hand, en avståndsmarkering från kvinnligheten utan från ynglingaskapet, från ”amradbet”. Även om att vara kvinna och att vara amrad båda var positioner som avgränsade manlighet fanns där en innebörd av lägre status associerad med kvinna som inte hör till amrad. Att vara amrad var trots allt ett passerstadium i livet: en amrad växte upp för att bli man. Amradnuma var däremot en högt föraktad, lågkastig figur. Till skillnad från kvinnan som inte kunde bli man, vägrade amradnuma att bli man och hotade genom denna vägran manligheten och framvisade maskulinitetens bräcklighet, den ständigt närvarande möjligheten av vuxen manlighets förfallande i det ickemanliga tillståndet. Kvinnlighet och amradnuma-bet var åtskilda lågstatuspositioner.”
[Najmabadi s237]

Najmabadi förklarar förändringen av sexualsynen och en förskjutning av fokus på genusroller som del av en nationell uppgörelse med en traditionell statusordning. Processen sammanföll med en nationalistisk våg där ”det sköna” kom att projiceras på den biologiska kvinnan som symbolen för moderlandet, ett värde mannen hade till uppgift att skydda och försvara för att förtjäna hennes hängivenhet. Att leva upp till den maskulina rollen handlade nu om att vara lojal med kvinnan som

verklig partner, något som krävde fördrivande av sexualisering av manliga kroppar då varje uppfattat homoerotiskt uttryck kom att innebära ett hot mot broderskapet. För detta krävdes att kvinnorna lämnade sitt avskilda rum och tog rollen av värdiga partners och ett lanserande av det romantiska äktenskapet och idén att familjenheten skulle sörja för alla medlemmars emotionella och sexuella behov [Afary s198].

Om inspirationen till heterosamhället uppstod i mötet med västs heterosociala kultur, gav den också ett ökat incitament för kontroll av kvinnorna och markerad avsky inför homoeroticismen i ett avståndstagande från den dekadenta *femininiteten* hos europeiska vuxna män och kvinnor. Den representerade de löjeväckande förbjudna och förmoderna rollerna av amrad och amradnuma och ökade vikten av genuskorrekt uppträdande; striktare slöjpbud, obligatoriska helskägg och förbud för amrads hårlockar hos män för att bekräfta avstånd från den typen av vek behagfullhet [Najmabadi s237]. I det heterosociala projektet belönades män och kvinnor för ett delat hyllande och upprätthållande av maskulinitetens status som utgångspunkt för samhället, där den medvetna sexualiteten representerad av ”den begärliga”, *femininiteten*, kom att maskeras, menar Najmabadi. Kampen mot samkönade begär låg minst lika mycket i kvinnornas intresse för att upprätthålla sin status som männens primära partners. Hotet av de fördrivna rollerna avtar inte, menar Najmabadi, utan förblir inbyggt i samhällssystemet.

Heterosocialiseringen innebar ett uppbrytande av de skilda sfärerna för män och kvinnor, där det privata inte längre var kvinnornas och det offentliga en mixad arena på männens villkor. Utan jämförelse med tidigare system menar både Najmabadi och Afary att heterosocialiseringsprojektet på det hela taget varit en ”dålig affär” för kvinnorna, eftersom man förlorat den egna domänen för att ställas under full kontroll i det offentliga där de ändå fortsatt vägrats jämställdhet [Najmabadi s153–155, 235]. Utsattheten av att vara kvinna är således stor både enligt den ”traditionella” modellen och enligt den moderna.

Påståendet att ”homosexuell” samvaro skulle ”underlättas” i den här miljön, eller gynnas av friheten i det privata, motsägs av Afarys analys

av samhällsutvecklingen. Enligt denna kan den hårda regleringen av offentlig moral i sin särskilda stränghet inför ollickönat umgänge i själva verket förstås som ett pådrivande av ”heterosexuell” fostran i det privata. Förståelsen av samkönat begär som experimentell fas bland unga för med sig hotet om bristande heterosexuell utveckling hos barnen, något som skapat incitament för kompenenserande frihet i det privata. Urbana medelklassföräldrar har enligt Afary motiverats att skapa frizoner i hemmen och möjligheter till umgänge mellan könen i skydd från moralpolisen, samt att verka för att påskynda äktenskap. [Afary s337].

”Homosexualitet” uppstår som möjlighet att undertrycka i den stund ”heterosexualiteten” blir obligatorisk. Vad Najmabadi och Afary demonstrerar är att det historiska ”homoerotiska förmoderna” på en gång måste förstås i sitt eget ljus och som en modern produkt av det heterosociala samhället där det fungerar avskräckande och motiverar repression. Som en röd tråd genom den status- och genusorganiserade sexualiteten löper en patriarkal ordning. Generell sexualmoral, synen på kvinnors rättigheter och genusöverskridande utgår idag enligt dessa forskare från repressionen av en okontrollerbar ”femininitet”, en som utmanar maskuliniteten genom att ifrågasätta agens som något essentiellt förbehållet det maskulina och biologiskt manlighet.

Den starka kontrollen för upprätthållande av normer för rollfördelning mellan kvinnor och män har fortsatt ge visst utrymme för män som håller sig till rollspelet⁴⁷. Framhävandet av det sexuellt ”aktiva” som ”manligt” och ”passiva” som ”kvinnligt” innebär att män som håller sig till den förra kategorin lättare undgår ifrågasättande. Privilegierna för den som passerar innebär att hävdande av ”gayidentiteter” medför hot om statussänkning för dem med störst agens i msm-världen. Men statusen upprätthålls på bekostnad av status hos gruppen identifierade ”genusavvikare”, ”feminina” män eller ”passiva” partners.

47 | Med Najmabadis ord betraktas de som uttryck för avvikande handlingar snarare än typer och den temporala aspekten förhindrar minoritiserings, indelning i identiteter utanför normen. Sexuella handlingar mellan män fortsätter att ses som en ”fas” och mellan kvinnor som substitut för mäns oduglighet [Najmabadi s57–58].

Om samhället utövar självkontroll för att förhindra synligheten av genusöverskridande uttryck kan myndighetskontrollen fokusera på brott som ligger mer i linje med erkända beteenden hos män: lasten av översexualitet och utövande av våld och övergrepp, som bekräftar idén om den ”passiva” rollen som förnedring av manligheten.

Sodomilagstiftningen

Det vanligt förekommande påståendet att ”homosexualitet är förbjudet” i Iran, inte minst i formuleringar från mr-organisationer, bemöts av svenska ambassaden i Teheran i ett särskilt dokument som besvarar frågor från Migrationsverkets asylenheter från juni 2008 [Lifos 18824]⁴⁸. Samtliga frågor rör praxis kring sodomidomar och avrättningar. Det handlar om huruvida det finns bevis för att avrättningar sker på grund av sodomibrott, ifall andra anklagelser används som svepskäl när det i själva verket är ”homosexualitet” som bestraffas och om huruvida rapporter från bland andra Human Rights Watch om just detta är att betrakta som trovärdiga. Man undrar också vad den kända uppgiften att domare kan döma ”enligt egen kunskap” innebär och om det stämmer att beviskraven för sodomidomar i praktiken inte är så höga som UDS mr-rapporter gör gällande.

”Att vara homosexuell i Iran är inget brott”, konstaterar UD: ”Ambassadens uppfattning är att ingen avrättas i Iran till följd av sin sexuella läggning. Däremot kan människor avrättas eller på annat sätt straffas till följd av brott de döms för. Sodomi är ett sådant brott enligt den iranska strafflagen.”

Även om samkönade sexuella handlingar som sådana förklarats vara tolererade i praktiken och det är skyltandet med utmanande beteende eller uttalad gayidentitet som ger upphov till problem, är det alltså fortfarande handlingen och inte identiteten som är brottslig menar UD. Det oproblematiske skiljandet av ”sodomi” från den sexuella

48 | Dokumentet redovisar faktiska frågor från asylheten och visar tydligt att det är frågor kring juridisk praxis som står i fokus i bedömning av asylärenden. Frågorna redovisar också graden av oklarhet som råder kring juridisk praxis kopplat till samkönade sexuella aktiviteter i Iran.

läggningen antyder att man förstår handlingen som något mer ”provocerande” än vanligt sexuellt umgänge. Man konstaterar också att dödsdomar med rubriceringen sodomi vanligen involverar anklagelser om våldsbrott, varför det inte är klart exakt vad som föranleder avrättning. ”Våldtäkt på minderåriga pojkar betecknas som just våldtäkt och inte sodomi. Påföljden bestäms normalt till dödsstraff, varpå avrättning kan ske. Brottet består dock i dessa fall av själva det sexuella förgripandet på en minderårig och inte homosexualiteten som sådan.”

Med tanke på hur UD just påtalat skillnaden mellan läggning/identitet och praktik är det förvirrande att man här ställer övergrepp mot homosexualitet och inte mot frivillig sexuell handling. Valet att inte skriva ”sex med minderåriga pojkar betecknas som just våldtäkt” utan att tydligt definiera handlingen enligt tolkningen i svensk lagstiftning, får en dubbel innebörd här⁴⁹. Å ena sidan vill man skilja anklagelse för ”sodomi” från övergreppsrubriceringar, samtidigt demonstrerar exemplet tydligt hur ”sodomi” förknippas just med övergrepp. Att sodomilagstiftning förekommer med så hårt påbudet bestraffning indikerar kopplingen mellan samkönade sexuella handlingar och förnedrad maskulinitet, där samtycke implicerar prostitution, våld eller påtryckningar.

Huruvida övergrepp faktiskt har ägt rum eller om de är huvudsakliga skäl till verkställda dödsdomar är omöjligt att veta och möjligen en definitionsfråga. UD menar att det saknas skäl att betvivla äktheten i de officiella rubriceringarna:

”De iranska tidningarna anses rörande brott allmänt endast rapportera sådant som de statliga myndigheterna önskar publicerat – androm till varnagel. Har något rörande brott och straff rapporterats i tidningarna kan man därför utgå från att rapporteringen är korrekt. Sensationsjournalistik i den mening vi är vana vid i väst saknas alltså i dessa fall. Att beviskraven varierar, beroende på brott, är ett faktum, men det finns inget som direkt pekar på att man skulle döma en person för ett

annat brott när man i själva verket menar sodomi, endast för att beviskraven skulle vara lägre eller för att undslippa negativa reaktioner i utländsk, enkannerligen västerländsk press.”

Det är nu inte främst huruvida rubriceringar förvanskas som är av intresse utan vilka handlingar som ligger bakom dem, men UD formulerar sig som om iransk rättsäkerhet i dessa fall vore given. Antydningen att statsstyrd media skulle ge en mer ”objektiv” rapportering är också märklig med tanke på att man samtidigt påpekar att det som myndigheterna inte önskar förmedla uteblir. Att exempelvis bara offentliggöra sodomikopplade domar som på ett tydligt sätt framstår som avskryvbara minskar risken för ökade sympatier med ”homosexuella”.

Att utgå från att rättssäkerhet råder när det kommer till domar för sodomi- och våldtäktsbrott går också direkt emot den egna landinformationen⁵⁰. Information rörande juridisk praxis när det gäller sodomidomar återgiven i rapporten ”Mänskliga rättigheter i Iran 2007” refereras i ärenden från Migrationsverket som vi tagit del av, från så sent som 2009, men enbart citerande det avsnitt som explicit handlar om ”diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet”. I detta avsnitt framhåller man att beviskraven i sodomimål är ”höga med krav på fyra rättrådiga vittnen eller erkännande från parterna inför domstol”. I rapportens fristående avsnitt som särskilt behandlar rättssäkerhet och rättspolicy i Iran poängteras däremot att särskild risk föreligger för godtyckligt beslutsfattande från utbildade domare vid så kallade hodudbrott, vilket omfattar sodomibrott⁵¹. Som svar på en fristående fråga i UDS svarsdokument från 2008 bekräftas också att domares ”egen kunskap” kan ligga till grund för domar ”där åklagarens bevisning är svag, otillräcklig eller t.ex underkänt i högre instans”, utifrån ”sin samlade kunskap om islamsk rätt”.

50 | Se exempelvis vägledande beslut från 27 juni 2008, Lifos 18952.
51 | UD; ”Mänskliga Rättigheter i Iran 2007”, 557, Lifos 18309, samt UD-kommentaren ”Angående situationen för HBT-personer i Iran”, december 2007, Lifos 18476. *Hadd/hodudbrott*, omfattande bland annat grova sexualförbrytelser, ligger utanför kodifierad lag och innebär enligt sharialag förbrytelse inte bara mot individen utan direkt mot Gud och motiverar därför särskilt hård bestraffning.

49 | Enligt svensk lagstiftning innebär sex med minderårig alltid övergrepp, men det är viktigt att betänka konsekvensen av betydelsen av både ”minderårig” och ”våldtäkt” när ingen erkänd samtyckesålder existerar för samkönat sex i Iran.

Man konfirmerar även att tortyr används regelmässigt för erkännanden och att man inte kan räkna med rimligt försvar som åtalad för dessa känsliga brott [Lifos 18824].

Utmärkande för ambassadens svarsdokument är dess tydliga ifrågasättande av problemen med ”vanlig” homosexualitet. Dokumentet syftar till att balansera hävdanden från Amnesty och Human Rights Watch som gjort tydliga ställningstaganden i kritik av iranska myndigheter. Men att bygga det huvudsakliga stödet på uppgifter från den myndighet som står under misstanke ger ett mindre kraftfullt intryck⁵².

Förekomsten av en sodomilagstiftning påverkar inte bara möjligheten till bestraffning. Den exiliraniska gayaktivisten Saviz Shafaie uttryckte tidigt dubbelheten i förståelsen av samkönat sex mellan män som ”socialt acceptabelt”:

*”Där finns en villkorad tillåtelse av erotiskt spel eller till och med våldtäkt som utövande av manlig makt. Låtsas du att det är ett skämt eller en förolämpning klarar du dig. Men kallar du det sann kärlek eller uppriktigt eller verkligt sexuellt begär får du problem. Om du överskrider traditionella sexuella regler och inte kan bevisa att ditt högsta begär är att dominera en kvinna är du misstänkt. Om du handlar utifrån passionerad lust och förnekar den är du tryggare än om du hävdar uppriktig kärlek.”*⁵³

The Guardians mellanösternredaktör Brian Whitaker som anser sig vara välbekant med gaylivet i Mellanöstern, tar i sin bok *Unspeakable Love* upp exempel på hur underliggande dynamiker av ojämlikhet visar sig i domar som tjänar både till att förstärka kopplingen mellan våld och samkönat sex och till att upprätthålla strukturer av maktobalans. Sådant exempel utgör fallet med en iransk man som avrättades i april 2005 efter att ha påståtts spela in sexuella möten med män i utpress-

ningssyfte. Ett annat exempel utgör fallet med en man som ertappades med en hemlig sexvideo och erkände att han gjort inspelningen av sig och sin partner för att försäkra sig om att denne skulle försörja honom enligt deras uppgjorda arrangemang⁵⁴. Kriminalisering, brist på rättigheter och upprätthållandet av sexuella hierarkier skapar grogrund för utpressning, angiveri och våld på ett sätt som i sin tur stärker negativa samhällsattityder.

Scott Long som leder Human Rights Watches program för hbt-personers rättigheter har själv påpekat faran i att per automatik avfärda officiella rubriceringar. Den omtalade våldtäktsdom som ledde till avrättning av två unga pojkar i Mashad 2005 förklarades uppdiktad av många mr- och gayaktivister i väst, bland annat med hänvisningar till att pojkarna identifierats som ett välkänt par och därmed ”homosexuella”, inte våldsmän. Anklagelsen om våldtäkten på en ung pojke kom ut när pojkens far i trots mot den skam det innebar gick ut i media, påpekar Scott Long, något som inte uppmuntras av samhället. Det faktum att pojkarna var ett par eller att de eventuellt var omedvetna om allvaret i sin handling fritar dem inte automatiskt från anklagelsen⁵⁵. Det minskar inte heller skälet att vara upprörd över avrättningen av två minderåriga pojkar, oavsett orsak.

52 | Uds ospecificerade angivande att "[b]edömningarna bygger på rapporter från mr-grupper och organisationer, mr-aktivister och mr-nätverk, kontakter med ngo:s, kontakter med jurister och advokater samt uppgifter i dags- och veckopress" som svar på direkt fråga om vilka källor myndigheten grundar sina uppgifter på stärker inte heller intrycket.

53 | Intervju i *Gay Today*, 27 maj 1997, globalgayz.com/country/Middle%20East/view/IRN/gay-iran-news-and-reports-1997-2004#article1

54 | Brian Whitaker; *Unspeakable Love. Gay and Lesbian Life in the Middle East*, Saqui Books 2006, s126.

55 | Scott Long, 31 juli 2005; www.rodneycroome.id.au/other_more?id=1812_o_2_o_M18

Genusöverskridande identiteter

Föreställningen om hbt-flyktingen som en homosexuell man som söker asyl på grund av sexuell läggning är förståelig utifrån representation i landinformation och media. Men den Kanada-baserade rättighetsorganisationen Iranian Queer Railroads listor över aktuella asylsökande på grunden sexuell läggning visar att också transpersoner och transsexuella, liksom ett fåtal ickeheterosexuella kvinnor, finns representerade i flyktingströmmen⁵⁶.

Ett av få kända fall i Sverige som behandlar transidentitet som asylskäl rör den iranska medborgaren Kian från 2004. Kian anförde som asylskäl politiskt engagemang samt misshandel och förföljelse från närstående som konsekvens av en lång kärleksrelation med en kvinna och ett allmänt ”okvinnligt beteende”. I ett läkarutlåtande efter att han tagits in för vård i Sverige konstaterades:

”Ända sedan tidig barndom har hon varit transsexuell. Hon har svårt att förhålla sig till begreppet homosexuell och vill istället beskriva det som att hon alltid har känt sig som en man i en kvinnlig kropp. Hon har i många år varit dödsbotad, trakasserad och förföljd och i omgångar blivit torterad pga att hon är transsexuell. Redan i tidiga barndomen hotades och trakasserades hon av sina syskon pga av att hennes beteende var mer likt en pojkes än en flickas beteende. Övergripande är att hon är känslomässigt präglad av en manlig identitet. Den är av så allvarlig och djupgående karaktär i hennes personlighet att det finns anledning att beskriva det som en könsidentitetsstörning. Självmordsrisken är mycket stor och viktigt att notera är att hon lever under asyl med de starka känslor av hopplöshet det innebär. I en övermäktig stressituation kan hon se självmord som enda lösning på ett långvarigt lidande.”

Dåvarande Utlänningsnämnden konstaterade att det saknades skäl att ifrågasätta den sökandes könsidentitet som man, men att detta var ovidkommande som skäl då ”könsbyte och därmed transsexualitet är [...] tillåtet i Iran”. Eventuell risk bedömdes istället utifrån vad Kian riskerade om

”hon vid ett återvändande uppfattas som homosexuell av myndigheter och enskilda”. Men i en prövning av Kian som homosexuell förefaller det synliga genusöverskridandet i Kians beteende inte längre ha betydelse. Utlänningsnämnden konstaterade att ”personer med homosexuell läggning riskerar inte förföljelse eller myndighetsingripanden i Iran endast av den anledningen att han eller hon är homosexuell. Först när en homosexuell öppet manifesterar sin sexuella läggning kan personen i fråga löpa risk för rättsliga åtgärder eller trakasserier.” Kian ansågs kunna flytta till annan ort för att komma bort från de människor och den släkting som utgjort ett hot, där ingen skulle känna till det tidigare förhållandet. Ingen hänsyn togs till huruvida Kian förmådde eller rimligen kunde avkrävas en anpassning till genusnormer i tillräcklig grad för att passera som kvinna, trots att exempelvis uppträdande i ”manskläder” skulle kunna leda till arrestering i hemlandet. En möjlig förklaring är att man ansåg det rimligt att välja mellan anpassning eller ”diskretion” och könskorrigering.

Läkarutlåtandets skrivelse om ”könsidentitetsstörning” till trots slår den svenska lagen numera fast varje människas rätt att själv definiera sin könsidentitet. I Kians fall använde man konsekvent kvinnligt pronomen och hans bortvalda juridiska kvinnliga tilltalsnamn. Att Kians status som biologisk kvinna var mer avgörande för hans fall än transidentiteten speglas också i stödet från flera kvinnoorganisationer som argumenterade för Kians särskilda utsatthet på denna grund.

Avvisningen av Kian verkställdes aldrig då han avled till följd av ett andra självmordsförsök, något som föranledde viss medial uppmärksamhet och reaktioner från aktivister. Den komplicerade relationen mellan grunderna kön och sexuell läggning och konsekvenserna av ambitionen att isärhålla dessa verkar dock aldrig ha kommit att problematiseras på allvar.

Bristen på kända fall av transpersoner som sökt asyl i Sverige gör det svårt att säga hur attityderna ser ut idag. Men landinformationen ger inte mycket vägledning för att kunna förstå transpersoners situation. Användandet av ”hbt” som substitut för ”homosexuella” verkar ibland

implicera genusöverskridande aspekter, men som juridiskt begrepp rör det enbart sexuella handlingar. ”Transpersoner” omnämns nästan uteslutande som ”transsexuella” och eventuell information inskränker sig som regel till huruvida könskorrigeringar är tillåtna och eventuellt subventionerade. Central information som ofta uteblir när transsexuell situation avhandlas är huruvida den juridiska identiteten kan ändras. Det är en förutsättning för att människor som genomgått operation ska ha möjlighet att passera som är lika viktig i länder där genusöverskridande inte betraktas som olagligt.

Ur ett svenskt perspektiv kan det verka märkligt att transsexualism⁵⁷ erkänns i länder med så starkt avståndstagande från homosexualitet. Det kan i sin tur lätt leda till felgrundade antaganden om att attityder till hbt-personer är mer liberala än ryktet gör gällande. Att Iran tillhör de över 80 länder som motsätter sig kraven på att inkludera sexualiteten som en mänsklig rättighet är dock fullt förenligt med att landet samtidigt utför flest könskorrigeringar i världen, näst efter Thailand. Ayatollah Khomeini var först ut med att lyfta frågan om transsexualism i den islamiska världen och utfärdade en fatwa som förklarade könskorrigering som inkluderar juridiskt könsbyte som en rättighet för var och en som upplever sig vara ”fånge i fel kropp”. Fenomenet studeras av präster och förklaras vara en sjukdom erkänd av islam som kan botas genom vetenskapen⁵⁸. Hojatol Islam Muhammad Mehdi Kariminia, ledande expert på transsexualism i Iran, formulerar var skillnaden ligger mellan omoraliskt och ofrivilligt korrigerbart normbrytande:

*”Diskussionen [om transsexualism] är fundamentalt separerad från en diskussion angående homosexuella. Absolut inte relaterad. Homosexuella gör något onaturligt och emot religionen. Det är tydligt konstaterat i islamisk lag att sådant beteende inte är tillåtet eftersom det stör den sociala ordningen.”*⁵⁹

57 | Termen *transsexualism* används vanligen för att markera särskiljande av en persons upplevda könsidentitet från sexualiteten.

58 | Frances Harrison, ”Iran’s sex change operations”, *BBC News* 5 januari 2005, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/4115535.stm>

59 | Vanessa Barford, ”Iran’s ’diagnosed transsexuals’”, *BBC News* 25 februari 2008, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7259057.stm>

Ambitionen att ha en kropp och juridisk identitet i enlighet med genusnormerna skiljer sig alltså drastiskt från viljan att leva på ett sätt som utmanar dem. Transsexualism ”tolereras” då det innebär ett bekräftande av att genusnormerna – inkluderande ”heterosexuellt” beteende – grundar sig i biologi.

Afsaneh Najmabadi påpekar att oavsett hur viktigt erkännandet är för transsexuella är den här relativt nya förståelsen för transsexualism som transsexualitet problematisk, eftersom den samtidigt omöjliggör förståelse för ickeheterosexuellt begär. Förklaringsmodellen upprätthåller möjligheten att förklara alla avvikanden från genusnormer som uttryck för ”genusdysfori” och motiverar stränga, genuskorrekt uppfostningsmetoder och ”behandling” av avvikare⁶⁰.

Arsham Parsi, en av de mest välkända exilföreträdarna för iranska hbt-personer och grundare av Iranian Queer Railroad⁶¹, menar sig ofta komma i kontakt med personer som ”bytt kön” inte bara på grund av att det är omöjligt att leva med vad omvärlden uppfattar som alltför ”kvinnligt” eller ”manligt” uttryck, utan för att få erkännande för sina sexuella preferenser⁶². Filmaren Tanaz Eshagians dokumentär *Be like others* från 2008 skildrar människor som tagit steget att genomgå könskorrigering och juridiskt könsbyte på grund av skamkänslor och omöjligheten av att leva fångna i mannens värld som ”ickemaskulina” personer. Besluten har ofta föregåtts av utestängdhet från skola och press från pojkvänner som inte orkar med omvärldens fördömanden av relationen⁶³.

Det här är inget problem som specifikt rör ”homosexuella” utan människor som uppfattas som genusöverskridande på skilda sätt av omgivningen. Att begreppet ”transsexualism” är relativt är något också Irans ledande könskirurg Bahram Mir-Jalalihar uttrycker en medvetenhet om:

60 | Afsaneh Najmabadi; ”Truth of Sex”, 12 januari 2005,

www.iranian.com/Najmabadi/2005/January/Sex/index.html

61 | www.arshamparsi.net, www.irqr.net

62 | www.irqr.net/English/193.htm

63 | www.belikeothers.com, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7259057.stm>

”Transsexuella är inte homosexuella. Till skillnad från homosexuella lider de av en separation av kropp och själ där de upplever att deras kroppar inte tillhör dem. Men i Europa kan de ha ett fritt liv. De är inte under samma press att byta sitt kön. I Iran lider transsexuella av bristande medvetenhet, inom de egna familjerna och i sambället i stort. Det ökar det psykologiska trycket och bidrar till det höga antalet operationer här.”⁶⁴

Vem som är ”transperson” skiljer sig mellan kulturer och beror på rigiditeten hos olika system med olika normer för genusanpassning. För den som inte erkänner separationen av två kön som absolut behöver det över huvud taget inte handla om någon ”separation mellan kropp och själ”. Men tvåkönssystemet som en grundläggande och icke ifrågasatt utgångspunkt för samhällsordningen, i kombination med definierande av kön och genusroller i relation till varandra, medför att alla människor omöjligen kommer att kunna passera.

Genusöverskridande är alltid en faktor som på ett eller annat sätt involveras när det kommer till diskriminering eller förföljelse av hbt-personer och som kräver betydligt större utrymme och analys i landinformationen. De strukturer som finns för bestraffning av genusöverskridande beteende (också utan uppenbar sexuell koppling) osynliggörs ofta i landinformationen. Uppgifter om regler för uppträdande och klädsel som redovisas som generell information i UDs m-rapport för Iran behöver exempelvis refereras till också i avsnittet om hbt-personers situation. Att personer som upplevs som otillåtet avvikande från könsnormer måste välja mellan att leva som kriminella eller att genomgå kirurgiska ingrepp som avlägsnar könsdelar motiverar en kommentar i landinformationen.

Att påstå att det skulle vara ”okej och tillåtet” att genomgå könsbyte i Iran är ett alltför generaliserande påstående, menar Mahin Alipour, ordförande för Kommittén för försvaret av iranska kvinnors rättigheter och iranska Equal Rights

Now⁶⁵. Hon lärde känna Kian under hans tre år i Sverige som en av de aktivister som engagerade sig för att han skulle få flyktingstatus. Idag har hon kontakt med en iransk transsexuell kvinna som väntar på könskorrigering i Sverige dit hon fått tillträde efter att ha erkänts flyktingstatus i transitlandet Turkiet. Hennes flykt föregicks av en lång tid av trakasserier i Teheran. Att genomgå ett könsbyte i Iran innebär att registreras officiellt hos myndigheterna, något som väcker rädsla hos många inte minst för de möjliga riskerna om samhällsstämningar förändras med potentiell förföljelse av milis och religiösa grupper, menar Mahin Alipour. Du måste dessutom ha råd att genomgå den kostsamma operationen som endast till viss del subventioneras av staten, ha stöd från din familj och inte minst passera det ”muslimska råd” som ska godkänna att du lever upp till kraven. Du anses knappast ”normal” bara för att du har ett papper på din juridiska identitet, menar Mahin Alipour vidare. Att transsexuella kan ha rätt till behandling innebär alltså inte att en nödvändig diagnos är ovillkorad eller garanterad någon. Det innebär inte heller att den självklart erkänns för både kvinnor och män och villkoras av ett obligatoriskt ”heterosexuellt beteende”. Oavsett erkännande av transsexualism tvingas människor leva som illegala fram till dagen för diagnos och lever också i fortsättningen under stor utsatthet på grund av risken att inte passera.

64 | Robert Tait, ”A fatwa for freedom”, *The Guardian* 27 juli 2005, www.guardian.co.uk/world/2005/jul/27/gayrights.iran

65 | Equal Rights Now: Organization Against Women’s Discrimination in Iran; www.equal-rights-now.com

SEXUALITET & KÖN: Genusbaserat våld i Irak

Försvaret mot demaskulinisering

Behandlandet av det andra land som idag erkänt genererar många "hbt-flyktingar" öppnar upp för ett delvis annat fokus i landinformationen. Medan uppgifter om Iran i första hand rör aktiv myndighetsutövad förföljelse ligger fokus i rapporter om Irak på hotet från ickestatliga aktörer som militanta miliser och, i viss mån, "privata" aktörer. Även om den svenska hbt-flyktingströmmen enligt personer med särskild inblick⁶⁶ under en längre tid dominerats av irakiska medborgare, var det först under hösten 2009 som detta kom att reflekteras tydligare i den svenska landinformationen. I augusti lanserade organisationen Human Rights Watch larmrapporten "They Want Us Exterminated. Murder, Torture, Sexual Orientation and Gender in Iraq" [Lifos 21287] som ledde till ett stort medialt fokus på situationen för hbt-personer med unika vittnesmål om utstuderat riktat våld mot normavvikare. Den innebar en bekräftelse av många av de senaste årens mediareporter, varav ett urval representerats i Lifos framförallt via de regelbundna rapporterna från UK Home Office som har en annorlunda policy för hantering av "osäkra" källor. Från Migrationsverket eller ambassaden i Bagdad har inget substantiellt bidrag som rör hbt-personers situation i landet tillkommit sedan 2007 års officiella mr-rapport, där man finner det sammanfattande konstaterandet att "[d]e homosexuellas situation i det irakiska samhället är idag mycket lite känd." [Lifos 18314, s17]

66 | Vidtalade är exempelvis Stig-Åke Petersson från RFSL och Maria Bexelius konsult i migrations- och genusfrågor som också företrätt asylsökande hbt-personer.

När det kommer till den juridiska situationen för hbt-personer, som bedöms utifrån förekomsten av "sodomilagstiftning", råder oklarhet i Irak som tillämpar en shariainspirerad men officiellt tillämpar sekulär strafflag. UD drar förvånansvärt hårda slutsatser och konstaterar rakt av att "homosexuella handlingar mellan vuxna" bestraffas med upp till sju års fängelse, som kan växa till tio år om en minderårig är involverad [Lifos 18314, s16]. Andra källor har varit betydligt mer försiktiga i uttalanden om den juridiska situationen, inte minst ILGA som i rapporten "State-sponsored homophobia" beskriver situationen som "oklar", eftersom 1969 års strafflag som återinfördes 2003 inte explicit förbjuder samkönade sexuella handlingar [Lifos 21094, s23]. Men oklarheten leder också till hävdandet att hbt-personer är juridiskt skyddade. UNAMI, UN Assistance Mission for Iraq, hävdar exempelvis att "[ä]ven om homosexualitet inte tolereras i det irakiska samhället skyddas homosexuella av irakisk lag", en slutsats man möjligen dragit av konstitutionens skrivelse att "varje människa har rätt till privatliv så länge det inte bryter mot andras rättigheter eller allmän moral."⁶⁷

I "They want us exterminated" konstaterar Human Rights Watch att det enda stycke som specifikt nämner samkönade sexuella handlingar i den irakiska strafflagen är paragraf 394 om "Våldtäkt, Homosexuella handlingar (*Liwat*) och våld mot kvinnors heder (*Hatk el'Ard*)", en slags "könsneutral våldtäktslag" som utifrån straff-

67 | UNAMI HRO. Human Rights Report 1 nov–31 dec 2006, s26. www.uniraq.org/FileLib/misc/HR%20Report%20Nov%20Dec%2006%20EN.pdf [via UK Home Office; COI Report Iraq 12 January 2009, Lifos 20122, paragraf 24.07, 24.08, s150]

satserna tycks ligga till grund för UDS tolkning [Lifos 21287, s27]. Här tydliggörs kopplingen mellan sex genom tvång, sex som bryter mot genusnormer för män samt våldförande på värdet av kvinnans oskuld som sammanhängande konsekvenser av otyglad maskulin aggressivitet i hot mot den heterosociala ordningen. Det faktum att sexuell läggning utelämnas i irakisk diskrimineringslagstiftning, att ”heder” utgör en markerad gräns för handlingsfrihet och inte minst en konstitutionsskriven norm att inte gå emot islams etablerade bestämmelser, lämnar knappast rum för ”homosexualitet” inom definitionen av skyddat ”privatliv”.

Human Rights Watchs rapport gör också en uppräknig ur den mängd mångtydiga moral-förordningar som kompletterar bestämmelserna: mot att ”begå osedlig handling” offentligt, göra ”oanständiga närmanden mot en annan man eller kvinna”, att tvätta sig på ett oanständigt sätt eller uppträda i opassande klädsel, eller helt enkelt misstänkas hänga runt på offentlig plats ”med oanständig avsikt eller för ett oanständigt ändamål”. Utöver detta tillkommer fängelsestraff för stöd-jande av rörelse som söker ändra på grundläggande principer i konstitutionen, att sprida idéer som stör ordningen eller uttrycka sig ”oanständigt” [s27–28].

När Migrationsverket gjorde en utredningsresa till Bagdad 21 november–1 december 2008 gjordes inga särskilda efterforskningar på området, även om frågor om behandlingen av homosexuella inkluderades i några av intervjuerna med företrädare för myndigheter, ambassader och internationella organisationer. Rapportens korta stycke om ”hbt” konstaterar att våldet blivit mer riktat mot normavvikare, att ”nivån av medvetenhet och kunskap har minskat” under religiöst inflytande men att homosexuella påstås samlas på ett kafé i Bagdadstadsdelen Sadr City: ”I framtiden – om kanske ett och ett halvt år – är det enligt en bedömare kanske olagligt att vara homosexuell.”⁶⁸

Den landanalytiker som deltog i delegationen kan inte idag redogöra för källorna till informationen eller utveckla vad som åsyftas eftersom

det handlade om anteckningar av sådant som mer spontant ”kom upp” i informella samtal under resan och inte följdes upp närmare. Innebörden av det sista påståendet är oklart dels med tanke på UDS konstaterande att ”homosexuella handlingar” redan är att förstå som förbjudna. Men avsaknaden av utvecklande innebär att händelseutvecklingen förblir oförklarad. Human Rights Watch påpekar i den aktuella rapporten ”Together, Apart” vikten av att uppmärksamma ”moralfrågornas” betydelse som enande faktor inför ökat tryck från islamistiska grupper, där genusavvikare blir symboliska offer i myndigheternas försvarsstrategier⁶⁹.

Det aktuella slaget av ”utrensning” av individer som saknar sympati från samhället, familj eller öppen krets som kan agera vittnen, ställer till stora svårigheter i samlandet av exakt och tillförlitlig information. Rapporten ”They want us exterminated” är unik i sitt slag eftersom den utgår från det tidigare otillgängliga perspektivet av personer som själva står i centrum för våldet. Men den är också unik i sitt redovisande av hur moralisk indignation piskas upp och blir en motståndshandling inför hotet av en globaliserad feminiserad kultur. Symbolladdade våldsdåd från paramilitära miliser rättfärdigas av fördömanden från religiösa auktoriteter under vad som förefaller vara ett tyst medgivande från myndigheterna. Här redogörs för hur medier medverkar i framhävandet av faran med den ”våg av feminisering som sveper över Bagdads kvarter”, ett moraliskt förfall som orsakat ”en förändring bland studenter från råhet till en överdriven mjukhet” till den grad att deras professorer inte kan skilja män och kvinnor åt [s34–35]. ”Homosexualitet” förstås här som ett rent genusöverskridande uttryck, något som verkar ”demaskuliniserande” på samhället och som ”försvagar dess motståndskraft”. ”Femininiteten” är inte i först hand passivt underkuvad ”kvinnlighet”, utan det dekadenta uttrycket för en ”vilja att vara begärlig” av det slag som Najmabadi refererar

69 | Human Rights Watch påpekar att sekulära auktoritära regimer är lika eller mer benägna än religiöst grundade att slå ner på genus-/moralöverskridare, ofta på grund av en rädsla för att demokratiseringsprocesser ska föra politisk islam till makten. Human Rights Watch; ”Together, Apart: Organizing around Sexual Orientation and Gender Identity Worldwide”, juni 2009, s16–17 [ej inkluderad i Lifos]; www.hrw.org/en/reports/2009/06/10/together-apart

68 | Migrationsverket; ”Irak. Utredningsresa till Bagdad”, s20. Lifos 20062.

till. "Homosexuella" identifieras som skägglösa män med hårlockar, bärande smycken, kroppsnära plagg och lågt skurna byxor, uppljusande ansiktsmink, parfym och hårgelé eller allmän "prydighet". Det omvittnat ofta starkt sexualiserade våldet fungerar bestraffande, där det sexuella övergreppet är det rättmätiga svaret på genusöverskridande beteende. Här visas också betydelsen av en oacceptabel uppluckring av gränsen mellan privat och offentligt, normalitet och avvikande, när bilder från förbjudna fester och intima situationer sprids via mobilkameror och läggs ut på internet [s37].

Human Rights Watch påpekar vidare att en utveckling mot ökad stamhierarkisk makt i Irak ökat betydelsen av blodsrelationer för försörjning, beskydd och identitetsskapande, något som medför ett ökat tryck på normavvikare [s41]. Militanta grupper verkar via en infrastruktur av klaner och genom hets om upprätthållande av heder i de södra och centrala delarna av landet. Det innebär att utsatthet inom familjerna direkt kan kopplas till förekomsten av paramilitär verksamhet, något som saknar motstycke i det självstyrda och mer kontrollerade KRG-området i norr. Av detta dras lätt slutsatsen att problemen för hbt-personer både i "det offentliga" och "det privata" kan avgränsas geografiskt till de centrala och södra delarna av Irak.

I samband med uppståndelsen kring lanserandet av Human Rights Watch rapport inbjöds Migrationsverkets rättschef att kommentera situationen i SVTs morgonsoffa. Inför detta gjorde informationsspecialisten med ansvar för Irak en särskild sammanställning av information som underlag för uttalandet. Sammanställningen ger en bredare översikt av tillgänglig information och refererar till aktuell rapportering av ett slag som annars sällan förekommer länkad i Lifos när det kommer till de aktuella problematikerna, till exempel vittnesrapporter förmedlade av Sveriges Radio och *New York Times*⁷⁰. Sammanställningen inkluderar också information som indikerar utsatthet hos hbt-personer i

KRG-området, något som bekräftas av Human Rights Watch som avråder från återsändande eller omflyttande av utsatta till området från de södra och centrala provinserna ["They want us exterminated", s53]. Trots att en ökning av antalet asylsökade på flyktinggrunden sexuell läggning från Irak noterats har underlaget inte publicerats i databasen. I oktober 2009 publicerades istället ett rättsligt ställningstagande "om homo- och bisexuella från Irak"⁷¹ från rättschefen [Lifos 21656] som utifrån en komprimerad sammanfattning av situationen för gruppen syftar till att ge mer handfast vägledning för beslutsfattande i den akuta frågan. Ställningstagandet förordar återsändande av manliga personer med någon anknytning till KRG-området, "om inte individuella förutsättningar medför att det är orimligt." [s8] Här framhålls att det samhällsrelaterade tabut säkrar en tystnad kring homosexualitet som möjliggör för män att ha hemliga samkönade relationer. Som grund åberopas särskilt avsaknaden av uppgifter om allvarliga övergrepp mot gruppen från familj och samhälle med särskild referens till rapporterna från aktuella utredningsresor till KRG-området med fokus på hedersvåld som genomförts av såväl Migrationsverket som danska och norska asylmyndigheter [s2] (se redogörelse längre fram). Detta gäller däremot inte "homo- eller bisexuella kvinnor", eftersom kvinnor som bryter mot manliga regler är dokumenterat utsatta och därmed har särskilt skyddsbehov utifrån könsgrunden.

I rapporten "Homofilers situation i Nord-Irak" som togs fram under samma tid av norska Landinfo [Lifos 21620] gör man en delvis annan tolkning av informationen i de nordiska rapporterna om hedersvåld. Här poängteras att risk för våld riktat från familj och omgivning måste väga tungt när den är vanligt förekommande och att omfattningen inte är tillräckligt utvärderad: "Avsaknaden av rapportering av händelser riktade mot homosexuella behöver inte innebära att övergrepp inte förekommer" [s2]. Istället för att fokusera på hur tystnaden kring frågor rörande sexualitet, genusproblematiker och normavvikanden ger möjligheter att "ligga lågt"

70 | www.sr.se/ekot/artikel.asp?artikel=2780680,
www.nytimes.com/2009/04/08/world/middleeast/08gay.html?_r=3&hp

71 | Se kommentar angående den definierade gruppen på s14.

för hbt-personer, påpekar man att dessa tabun troligen minskar möjligheten att få stöd från myndigheterna vid utsatthet.

Bristen på uppgifter från det aktuella geografiska området motiverar också Landinfo att söka alternativa infallsvinklar. Man föreslår att problematiker kan vara gemensamma från olika delar av Kurdistan och väljer att titta på studier av den iransk-kurdiska antropologen Kameel Ahmady som träffat hbt-personer (inklusive transpersoner) från olika delar av området. Deras vittnesmål har stark överensstämmelse med berättelserna om utsatthet i familjen som återges från män i de södra områdena i Human Rights Watchs rapport⁷². I rapporten finns alltså en ambition att granska reella och potentiella riskfaktorer i hbt-personers liv i det specifika området, utan att bedöma den i relation till situationen i södra och centrala Irak. Man undviker också att bedöma situationens allvar utifrån möjligheten att kalla våld mot hbt-personer för "hedersvåld" eller inte.

Frågan om heder

Att det är möjligt att särskilja våld riktat mot personer som bryter mot genusnormer från myndigheter, ickestatliga agenter, familj och omgivning tycks inte självklart. Maria Bexelius, konsult i migrations- och genusfrågor, har påpekat vikten av att visa hur passivitet från myndigheter kan spela en medveten och avgörande roll för utsatthet hos grupper och för att övergrepp i den "privata sfären" bortförklaras som isolerade kriminella handlingar⁷³. Kopplandet av *hedersvåld* till könsgrunden

har haft viss betydelse för att bekräfta att kvinnors utsatthet i familjen sanktioneras av bristande statliga insatser och juridiska luckor. Brott mot heder som något som underminerar maskulin auktoritet och gruppens möjlighet att passera enligt samhällsordningen kräver motverkande på samhällets olika nivåer. Genusbaserat våld är våld som utövas för att upprätthålla rigida definitioner av vad det innebär att vara man och kvinna, begärande och begärlig, "aktiv" och "passiv" enligt rådande samhällsordning. Det innebär inte per automatik att det är riktat mot kvinnor, utan mot dem vars genusuttryck inte överensstämmer med förväntade sociala konstruktioner på ett sätt som hotar självklarheten hos normen eller möjliggör ifrågasättande av den dominerande gruppens status. Detta drabbar kvinnor hårdast på grund av det snäva utrymmet för genuskorrekt beteende i traditionella kvinnoroller och deras definierade underordning i förhållande till gruppen män. Men utmanande av mansrollens överordning sker också från mansidentifierade personer som inte lever upp till eller ifrågasätter kriterierna för maskulin överordning⁷⁴.

Medan "Honour killings" utgör en egen rubrik i sektionen om hbt-personer i Irakrapporten från UK Home Office i september 2009 [Lifos 21496] är synen på hedersvåld som genusbaserat våld i denna vidare mening långt ifrån självklar i Sverige. Eftersom begreppet "heder" ofta anses stå i motsättning till idén om sociala konstruktioner och hänvisar till en ordning av "naturliga könsuttryck" är det en komplicerad fråga och kopplingen tycks avvisas av konservativa såväl som

bakom statens oförmåga eller ovilja att ge skydd, vilket innebär att *resursbrist* eller *ineffektivitet* inte är giltiga orsaker. Skrivningen medför en avpolitisering av övergrepp som sker i den så kallade *privata sfären* och riskerar att leda till diskriminering vid asylbedömningar: "Om domstolar inte har god kunskap om könsmaktordningen och om hur den samverkar med andra maktordningar, finns det risk för att de drar sig för att hävda att andra länders bristande förmåga till skydd beror på deras politik. Och att de i stället drar slutsatsen att det handlar om resursbrist eller ineffektivitet, med resultatet att kvinnor och hbt-personer nekas flyktingstatus." Maria Bexelius; "Flyktingstatus med förhinder", Artikel 14 nr 3/2006.

74 | Kvinnoorganisationen Madre hör till dem som framhåller nödvändigheten av att förstå genusbaserat våld som drabbande både kvinnor och män utifrån samma logik. Se exempelvis Yifat Suskind; *Promising Democracy, Imposing Theocracy: Gender-Based Violence and the us War on Iraq*, Madre 2007, part vi, www.madre.org/index.php?s=9&b=24&p=86#sub4.1

72 | Se exempelvis Kameel Ahmady; "Obscured existence of homosexuality and transsexuality inside Kurdish culture; Case studies of Gays and lesbians in Kurdistan and diaspora", 8 november 2007; www.kurdmedia.com/article.aspx?id=14242

Ett relativt stort antal av de asylärenden vi kommit i kontakt med rör också kurdiska män från norra Irak som uppger sig vara hotade av den egna familjen.

73 | Maria Bexelius, författare till *Asylrätt, kön och politik – en handbok för jämställdhet och kvinnors rättigheter* för Rådgivningsbyråns räkning, har kritiserat svenska förarbetens skrivning om "följelse i den privata sfären" för att avvika från dels UNHCRS riktlinjer och dels den folkrättsliga principen att kränkningar av fysisk och psykisk integritet är lika allvarliga oavsett brottsplats eller förövare. Proposition 2005/06:06 anger att erkännande av flyktingkap bör grunda sig på huruvida motiv kan urskiljas

av rent pragmatiska skäl⁷⁵. Afary och Najmabadi påpekar att kampen för kvinnors rättigheter utvecklats simultant med heterosocialiseringsprocessen och att den koppling mellan kvinno- och hbt-kamp som är nödvändig för verklig förändring är allt annat än självklar. Gruppen kvinnors rättighetsstatus villkoras av tillräcklig genuskonformitet vilket kan uttryckas som att det krävs avståndstagande från kategorin ”genusavvikare” på samma sätt som homosexuella i väst har erhållit rättigheter genom ett avståndstagande från genusoverskridande och transproblematik. Men att inkludera tabubelagda eller rent av illegala aspekter av känsliga rättighetsfrågor är ibland också kontraproduktivt eller omöjligt, om man vill undvika trakasserier och vinna de sympatier hos myndigheter och allmänhet som är nödvändiga för effektivt förändringsarbete.

Komplexiteten i genusproblematik ger också skäl att frukta att felaktiga tolkningar och farliga förenklingar ska underminera förståelsen för kvinnors särskilda utsatthet. I ett yttrande över betänkandet Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse [SOU 2004:31] reagerar HomO (idag införlivad i DO) negativt på beskrivningen av ”hedersmord” som en ”könsneutral företeelse”⁷⁶. Man menade att det i högsta grad handlar om kön (och därmed om kvinnor) eftersom ”familjens ’heder’ i stor utsträckning bärs upp av hur kvinnorna uppfattas i t.ex. ’kyskhetsvänseende’ och hur männen lyckas med sin uppgift att se till att denna kyskhets bevaras.” Inför hotet att ett inkluderande av män som potentiella offer enligt samma logik som drabbar kvinnor ska leda till en ”könsneutralisering” av problemet bekräftar man förståelsen av kön som ”biologiskt kön” och slår vakt om genusfrågor som i första hand ”kvinnofrågor”. Resultatet kan bli en ytligare analys av vad det innebär att upprätthålla maskulinitet och manlig dominans⁷⁷. Genusrelaterat våld är kopplat

både till en människas genusuttryck och biologiska/juridiska kön, eftersom kopplingen mellan dessa avgör om en person passerar som ”godkänd” man eller kvinna och ligger till grund för dennes status i samhället. Ett erkännande av att män som inte lever upp till förväntade maskulina normer är utsatta på könsgrunden förminskar inte det faktum att kvinnor generellt är mer utsatta på grund av det biologiska könets tilldelade lägre status, eller för att kvinnors beteende är mer påpassat än männens.

Tungt vägande när det kommer till frågan om hedersvåld är rapporterna från de utredningsresor som refereras i det rättsliga ställningstagandet och Landinfos rapporter som nämnts ovan. En svensk resa våren 2009 syftade till att undersöka förekomsten av hedersvåld i Libanon, Syrien och KRG-området i norra Irak⁷⁸. Med tanke på oklarheter kring huruvida brott mot hbt-personer i områdena kan förstås som hedersrelaterade och avsaknaden av information i frågan ansökte RFSL om att följa med, men fick avslag. Istället medbjöds representanter från Röda Korset och Rådgivningsbyrån, men inkluderade ambitionen att få fram den typ av information som RFSL efterlyste. Organisationerna producerade en fristående rapport, men alla intervjuer och möten genomfördes gemensamt. Den här typen av sammanlagande av kunskaper är vanligt i andra länder men var unik för Sverige, menar Maite Zamacona Aguirre som representerade Röda Korset.

kopplas ofta till könsgrunden, som exempelvis en skuggrapport från den libanesiska hbt-organisationen Helem som finns länkad under rubriken ”Rapporter om kvinnans situation i Libanon från libanesiska myndigheter, CEDAW och libanesiska frivilligorganisationer” [Lifos 19112]. När särskilda frågor inkommit om huruvida män utsätts för hedersvåld exemplifieras skäl som apostasi, felgift, och utomäktenskapligt sex med kvinnor medan skälet ”homosexualitet” avfärdas per definition [svar från UD i Damaskus juni 2008, Lifos 18844], förklaras svårbedömt [UD i Amman februari 2009, Lifos 20211] eller förekommer exemplifierad i länkad information utan att lyftas [Lifos länksammanställning om hedersvåld mot män i Irak, Lifos 20376].

78 | Dessa är några av de länder från vilka största andelen asylsökande som uppger hedersvåld som skäl kommer. Det är också länder som är tillgängliga för myndighets- och organisationskontakter; situationen i exempelvis Afghanistan och ickekurdiska Irak är knappast mindre allvarlig men bristande statistik och myndighetsengagemang och inte minst säkerhetssituationen vägs mot behovet.

75 | Få på Landinformationsenheten men också av de mr-aktivister vi talat med vill likställa hedersproblematik och genusbaserat våld. I flera fall för att man anser att det per definition rör enbart kvinnor, men bland mer insatta därför att begreppet inte är erkänt som sådant i de kulturer som avses vilket förorsakar viss oro för ”kulturimperialism”.

76 | HomO; Yttrande över betänkandet Flyktingskap och könsrelaterad förföljelse, 9 juni 2004; www.homo.se/o.o.i.s/1829

77 | Information som rör specifikt ickeheterosexuella kvinnor

Organisationsrepresentanterna föreslog och lämnade kontakter inför resan, men programmet lades i huvudsak upp av Migrationsverkets representant och delegationsledare, dåvarande landanalytikern för Irak. Man sammanträffade med myndighetspersoner, mr-advokater och företrädare för kvinnoorganisationer, men ingen av de intervjuade hade något uttalat engagemang i genusfrågor i bredare bemärkelse eller för hbt-personers rättigheter⁷⁹. Ett flertal uttalar sig ändå om situationen för personer berörda av sådana problematiker.

Migrationsverkets slutsats efter sammantagna intervjuer är att homosexualitet (betydelsen av andra genusöverskridanden som rör hbt-personer kommenteras inte) inte har med familjehedern att göra. ”Det är socialt, kulturellt, psykologiskt och religiöst oacceptabelt och bannlyst men det är inte en fråga om heder. Endast en kvinnas för- och utomäktenskapliga förhållande drar skam över familjen. Familjehedern handlar om flickornas oskuld.” [Lifos 21201, s25] En representant för en syriansk kvinnoorganisation påpekar enligt Migrationsverket att lesbiska kvinnor möjligen bestraffas inom familjen, men tillägger att ”inga – vare sig homosexuella män eller lesbiska kvinnor – har dock dödats i landet på grund av sin homosexuella läggning.” [s25]

Röda Korset och Rådgivningsbyrån formulerar sig något försiktigare, men konstaterar att skam- och hedersproblematik enligt de intervjuade är kopplad till kvinnans sexualitet, medan homosexualitet snarare betraktas som ”avvikande beteende” [Lifos 21202, s11]. ”Avvikandet” förstås som ”könsneutralt”; något som i sig inte innebär ett direkt hot mot grundläggande genusnormer och därmed inte mot relationen till det motsatta könet, annat än som uttryck för ”olydnad” från kvinnors sida.

Den här definitionen av hedersvåld verkar dock inte helt konsekvent. I intervjuer med en kvinnoorganisation och premiärministerns rådgivare i sociala frågor i norra Irak framkommer att det inte

kan uteslutas att familjer bestraffar en familjemedlem som ”kommer ut” med sin läggning. Enligt Migrationsverket kommer sig detta av att det skulle betraktas som ”en stor synd och är emot både islam och kurdisk kultur”⁸⁰ [Lifos 21201, s43], medan Röda Korset och Rådgivningsbyrån här förstått det som ”troligt att det tolkas som en grov överträdelse av familjens eller släktens heder.” [Lifos 21202, s40] Exakt vilken betydelse bestraffning på grund av heder eller ”synd” har, exempelvis varför det förra självklart har svårare konsekvenser, samt på vilka grunder situationen för berörda bedöms och ställs i relation till gruppen framgår inte. Många av de nordirakiska intervjupersonerna påpekar enligt Migrationsverket att ”samhället inte är moget för den här frågan ännu” [Lifos 21201, s43]. Det kan förstås som uttryck för prioritering då kvinnors utsatthet utgör ett så överskuggande problem, men också för oro inför konsekvenser av synliggörande med tanke på den kraftfulla backlash som erfars i södra och centrala Irak.

När det kommer till hedersmord på kvinnor finns belägg för att den faktiska förekomsten inte framgår av officiell statistik då dessa kamoufleras som olyckor eller självmord⁸¹. Med tanke på det dokumenterade föraktet för hbt-personer, avsaknaden av statistik över mord på hbt-personer, indikationer på att sådana fall sällan anmäls [Lifos 21202, s40] samt misstanken att kända hedersbrott utgör ”toppen av ett isberg” [Lifos 21202, s9] finns skäl att inte okritiskt återge berättelser om självmord som fakta. I rapporten finns ett fall av självmord genom självantändning återgivet eftersom det utgör det enda exemplet under resan där en ”transperson” omtalas [Lifos 21201, s25, Lifos 21202, s26]. Berättelsen om den syrianska ”transsexuella pojke”⁸² som tog sitt liv efter att ha

80 | Viktigt att framhålla är att ”hedersproblematiken” är en kulturellt och inte religiöst grundad företeelse som i de berörda områdena framhålls förekomma i samma utsträckning bland muslimska och kristna familjer.

81 | Tasso Stafillidis och Yvonne Ruwaida berättar om hur de under sin resa på iranska landsbygden mötte åtskilliga unga som aldrig träffat någon hbt-person men som menade att man misstänkte att människor ”försvann” av detta skäl, något man inte ställde specifika frågor kring i rapporten.

82 | Det råder osäkerhet här kring huruvida man verkligen avser en kvinna-till-man-transsexuell, eller om skrivelsen är felaktig och man i själva verket syftar på en transsexuell kvinna.

79 | Den ”familjeorienterade” inriktningen på flera av organisationerna indikerar möjligen motsatsen, se exempelvis Irak-kurdiska Harikar: *”Harikar is a neutral non-governmental humanitarian organization, which believes that in every aspect of life priority must be given to children and women.”* www.harikar.org/index.php?page=about&action=mission

utsatts för våld av sina bröder styrker uppgiften att ”avvikande” leder till diskriminering men inte direkt hot mot liv, trots att berättelsen inte nödvändigtvis är representativ eller bakgrunden verifierad⁸³.

Maite Zamacona Aguirre menar att hon under resan förvånades över isärhållandet av hbt och hedersproblematik med tanke på de kontakter hennes organisation tidigare haft med utsatta personer som hävdade ett sådant samband. Samtidigt saknades möjlighet att föra vidare och fördjupade resonemang kring hur frågorna hänger samman vid dessa tillfällen. I Migrationsverkets rapport framgår att frågor som rör ”hbt-personer” ställts formellt och avskilt från frågorna om situationen för kvinnor. Maite Zamacona Aguirre bekräftar att frågorna som utgick från ”hbt-identiteter” som definierade kategorier skapade viss distans, särskilt när tid saknades för att utveckla frågorna och problematisera svaren⁸⁴. I Röda Korsets och Rådgivningsbyråns separata rapport saknas dock påpekanden om sådana svagheter [Lifos 21202, s5].

Den tidigare landanalytikern med ansvar för Mellanöstern, som också ledde delegationen under utredningsresan, är själv av den uttryckliga uppfattningen att våld mot hbt-personer över huvud taget saknar koppling till hedersfrågan. Också hans kollega Rasool Awla från Migrationsverket menar sig stå bakom de slutsatser som framkommer i rapporten och att tillräckliga ansträngningar gjordes för att förbereda sig. Att frågor om hbt-personer över huvud taget ställdes under resan berodde på att ”så många journalister, debattörer och forskare i västvärlden säger att den här kopplingen finns.” Detta säger Rasool Awla, anställd

vid Migrationsverket⁸⁵ som också deltog under resan och i sammanställandet av rapporten. Awla hade en unik ingång i resans aktuella tema då han själv är kurd med nordirakisk bakgrund och under längre tid bedrivit studier av kvinnors deltagande i demokratiutvecklingen i området. Han är också engagerad i nätverket Män mot hedersförtryck⁸⁶ och har erfarenhet av att debattera frågor som rör kulturmöten, islams syn på könsroller, sexualitet och äktenskap och hedersrelaterat våld. Då dessa problematiker i första hand avhandlas med utgångspunkt från förmodad ”heterosexualitet” ger hans studier inte kunskap om situationen för hbt-personer i området eller kontakter för att erhålla sådan information. Inför resan skickade han därför en mailförfrågan till gruppen Homan i Göteborg⁸⁷ samt vidtalade en homosexuell irakisk man i Stockholm. När Homan inte återkom med någon reaktion och den tillfrågade mannen saknade kontakter konstaterade man att ”hbt-källor” var otillgängliga.

Att kontakter för den svenska delegationen i norra Irak är svåråtkomliga bekräftas även av vidtalade homosexuella kurdiska irakier under arbetet med denna studie. Hallo, som själv fick permanent uppehållstillstånd 2009 via relationen med en svensk partner, menar att det var först i Sverige som han själv via nätet lyckades komma i kontakt med ett fåtal män i hembygden Sulaymaniyya som talade om sin situation. Hallo säger att det lösa nätverket upplöstes lika snabbt efter att en av männen uppgavs ha blivit avrättad av sin far, något han menar sig ha fått bekräftat av en släkting som sökt upp familjens hus. Efter detta lade sig en total tystnad. Hallo säger att han själv aldrig kan återvända på grund av uttalade hot från sin familj, något han menar är att förvänta sig för män som söker relationer med andra män utan att tydligt uppvisa särskilt ”maskulint” beteende. För honom är kopplingen till hedersproblematik lika given som den är främmande för de intervjuade i

83 | Enligt uk Home Office rapporterades i krc-området att 195 av 255 rapporterade fall av ”hedersmord” på kvinnor skedde genom antändning med eld. Ytterligare 200–250 fall där kvinnor satt eld på sig själva – möjliga kamouflerade mord – tillkom under bara de första sex månaderna av 2007. ”Operational Guidance Note: Iraq”, oktober 2008, paragraf 3.10.4, s16, Lifos 20969.

84 | Konstaterandet att ”Bisexuella och transpersoner gick i övrigt inte att få någon uppgift om under resan eftersom fenomenet förefaller vara, i princip, okänt för människor i Mellanöstern” [Lifos 21201 s25] ger en signal om att problematiker rörande genusöverskridande inte lyfts i sin egen rätt.

85 | Rasool Awla innehade från hösten 2009 ett vikariat för ordinarie landanalytiker med ansvar för Mellanöstern. Sedan våren 2010 och fram till återtillsättande ansvarar informationsspecialisterna för täckning av området.

86 | Män mot hedersförtryck; www.mmhf.se

87 | Homan, <http://homan.se>, är en invandrарorganisation som verkar för hbt-personers rättigheter. Gruppen drivs ideellt och saknar formell administration och bemanning.

Migrationsverkets rapport. Han menar att situationen att utsättas för andras viskningar är oacceptabel för många föräldrar och att skammen över en sons "femininitet" kan leda till att han förlorar sitt människovärde. Att Hallo har dessa insikter innebär inte att han har några kontakter att hänvisa till i hemlandet för besökande myndighetspersoner.

Även om Rasool Awla inte vill koppla våld mot kvinnor till eventuellt våld mot hbt-personer eller män i synnerhet ser han allvaret i skammen när en "ickefråga" som sexuella relationer mellan män uppenbaras. I staden där han växte upp gick rykten om sexuella möten mellan unga män, liksom om ett "hemligt" förhållande mellan en man ur överklassen och en gift flerbarnsfar; relationer som inte krävde reaktion så länge de inte inkräktade på den generella ordningen:

"Alla låtsades som att det inte fanns. Strategin att inte tala om det och därmed heller inte erkänna det innebär att man inte behöver agera. Det är precis som när en familj förlorar sin heder på grund av att dottern haft en kärleksrelation; det är först när omgivningen vet som familjen får anledning att agera utifrån våra kulturella regler och normer. Därför att vi lever för omgivningen mer än vi lever för oss själva. Då blir omgivningens press bög. Vissa kan inte stå emot utan agerar genom att döda flickan. Jag säger inte att man dödar homosexuella män när det kommer till allmänhetens kännedom, men det är då man måste agera på ett eller annat sätt."

Det relativa skyddet av tystnaden minskar i och med att frågor som rör normöverskridande beteende synliggörs. Awla vill inte spekulera i vilka konsekvenser "plikten att agera" kan ha för hbt-personer utan hänvisar till resultatet av intervjuerna under resan. Han menar att avsaknaden av kända fall är den mest giltiga utgångspunkten vid generell riskbedömning.

Efter påtryckningar från RFSL införde Migrationsverket i november 2009 ändå tillägget att "[d]en del av utredningen som berör hbt-personer är bristfällig i den meningen att ingen enskild hbt-person eller företrädare för organisation som arbetar med hbt-frågor har intervjuats. Delegationen har inte kunnat kartlägga och bedöma om och på vilket sätt hbt-personer förföljs, trakasseras eller bestraffas och inte heller

om myndigheter och andra aktörer kan bereda dem skydd eller inte." [21201, s15] Förtydligandet understryker alltså vikten av särskilt initierade källor för tillförlitlig kunskap om hbt-personers situation. Rapportens slutsats att "[i]ngen av de intervjuade [...] hört talas om att någon har blivit mördad på grund av sin homosexuella läggning eller på grund av att han eller hon har utfört homosexuella handlingar" ligger dock alltså till grund för bedömningen om återsändande till KRG-området i rättschefens ställningstagande [Lifos 21656, s2]. Detta utesluter förstås inte att individer från området faktiskt beviljas asyl på denna grund. Däremot reducerar det övergrepp till isolerade händelser i ett avfärdande av strukturell repression av det slag som drabbar kvinnor som överskrider traditionella regler.

När norska Landinfo tillsammans med danska Udlændingeservice i juli 2009 genomförde en separat utredningsresa som inkluderade norra Irak [Lifos 21178] togs över huvudtaget inte frågor som rör hbt-personer upp kopplat till hedersproblematik och temat rubriceras som en "kvinnofråga". I ett separat avsnitt konstateras att "homosexualitet" anses "skamligt" och "gravt omoraliskt" i KRG-området [s75].

Rapportens redovisande av skilda perspektiv från organisationer som är insatta i frågan om hedersvåld i norra Irak, synliggör på ett betydelsefullt sätt hur tolkningar av mekanismer bakom genusvåld kan ge skilda resultat. En kvinnoorganisation hävdar att våldet minskar i takt med medvetandegörande och idag framförallt förekommer främst i mer traditionella områden där toleransen för normavvikanden är lägre, något som finner stöd i tillgänglig officiell statistik. En annan organisation hävdar att den verkliga bilden inte representeras i statistiken och att hedersbrott i själva verket är mer vanligt förekommande i moderna miljöer, som det liberala Sulaymaniyya, där kvinnors krav på frihet ökar och familjens traditionella roll står under direkt hot [s44–45].

Den senare förståelsen innebär att det inte finns någon självklar utveckling mot ökade rättigheter för skilda samhällsgrupper, att sådana alltid genomdrivs under hög risk och att kamp mot patriarkala strukturer behöver bedrivas på

flera nivåer samtidigt. Begränsande traditioner för hur människor ska sammanleva kan uppenbarligen också ge visst ”skydd” genom att ”blunda” för avvikande livsstilar när de förekommer på villkor som inte konkurrerar med normen. Sådan ”tolerans” tenderar att bygga på ett särskiljande mellan avvikanden och relaterade problematiker och förekomma på villkor av tydligt avståndstagande från andra ”avvikare”. Rättigheter för grupper som tolereras på normens villkor riskerar härmed att ställas mot varandra; ”kvinnors” mot ”hbt-personers”, ”mäns som har sex med män” från ”genusöverskridares”, ”transsexuella” från ”ickeheterosexuella”, ”homosexuella mäns” från ”lesbiskas” och så vidare. Det är därför viktigt att förstå hur grunden ”sexuell läggning” inte kan separeras från könsgrunden, samt att genusproblematik rör mer komplicerade aspekter av mänskliga uttryck än de biologiska förutsättningarna hos kroppar.

Migrationsverkets rättsliga ställningstagande för homo- och bisexuella i Irak bedömer sexuella relationer mellan män som oproblematiska ”så länge det sköts i det dolda”, medan särskild utsatthet tillskrivs ickeheterosexuella kvinnor trots konstaterandet att ”[l]esbiska är helt osynliga i samhället” [Lifos 21656, s2]. Sexuell läggning ses alltså som något som sammanfaller med sexuell praktik som sådan, där förbudet för samkönat sex eller relationer mellan kvinnor antas bero helt på kvinnorollens förväntade sexuella passivitet, medan msm förutsätts tolereras då sexuell agens hör till mansrollen. Att detta är giltigt i många fall hindrar inte att relationerna upphör att vara ”neutrala” för män så fort maskulin auktoritet och självklara gränser mellan solida könsroller är ifrågasatta. För att synliggöra alla relevanta aspekter i bedömning av hbt-personers utsatthet och incitament för förföljelse krävs korsreferenser mellan information som rör kvinnors situation och hbt-personers, mellan attityder till sexuell läggning och genusöverskridande beteende och hur regler för uppträdande och klädsel regleras i praktiken, inom familjen, i samhället och från myndigheternas sida.

Sammanfattning & källor

DET FAKTUM att hbt-flyktingar inte uppmärksammas i världen, att hbt-personer sällan själva hörs om sin situation i underlag för landinformation, samt upplevelser av osäkerhet och ovana inför frågorna inom Migrationsverket visar på vikten av att särskilt lyfta frågorna. European Union Agency for Fundamental Rights hävdar att sanningshalten i asylsökandes uppgifter om sin läggning i hög utsträckning blir föremål för misstankar hos europeiska asylmyndigheter, en upplevelse som kan stå i vägen för rättvis bedömning och minskar fokus och krav på landinformationen⁸⁸. Landinformation är viktig också för att visa att människor som avviker från sexuella/genusnormer i samhället existerar och har reella behov som många gånger utgör ett tydligt hot mot samhällsnormen. Föreställningen att risk för hbt-personer kan bedömas utifrån ytlig kunskap om lagstiftning och inte kräver insikt i dynamiker bakom genusbaserat våld och diskriminering finner lätt stöd i landinformationen. Bristen på förfrågningar från asylenheterna om hbt-relaterad information kan förklaras av att förväntningarna på snabbt svar och substantiella uppgifter är låga, men även med att fokus i bedömningen av fall som rör sexuell läggning inte nödvändigtvis ligger på detaljerad landinformation.

Landinformationsenhetens roll som informationsförmedlare när det kommer till hbt-relaterade frågor blir till och från oklar då den i huvud-

sak handlar om att länka till befintliga källor i omvärldsbevakningen, utan egna kommentarer eller analys. Problemet med bristen på sortering av information i Migrationsverkets databas Lifos är delvis känd och det råder viss osäkerhet inför hur landinformationen ska presenteras och utvecklas i framtiden. Ett ökat fokus på landprofiler kan innebära långsam uppdatering och idag saknas garanti att hbt-frågor över huvud taget behandlas⁸⁹. Flera på enheten menar att modellen med specialiserade dokument av det slag som produceras av till exempel norska Landinfo vore att föredra för att på allvar täcka in specialfrågor, men detta skulle kräva helt andra resurser. En studie av Migrationsverkets landinformationssystem på uppdrag av Rådgivningsbyrån 2007 visade att användarna såg både risker och fördelar med färdiga analyser respektive "neutrala" sammanställningar av information från Landinformationsenhetens sida. Utförliga analyser riskerar att minska incitamentet för användarna att göra självständiga bedömningar. Det nuvarande systemet med "objektiva" dokument lockar dock användare att betrakta informationen som "säker" och tillräcklig, med konsekvensen att dokument tillmätts oproportionerlig tyngd, att användare inte söker vidare utanför Lifos, eller helt enkelt betraktar systemet som obehjälpligt i sina begränsningar⁹⁰.

88 | FRA – European Union Agency for Fundamental Rights, 2009: "Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States, Part II – The Social Situation", s97; http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA_hdgso_report_Part%202_en.pdf

89 | I den senast publicerade landprofilen vid färdigställandet av denna studie för Somalia [Lifos 22041, januari 2010] inkluderas exempelvis inte information rörande hbt-personers situation. 90 | Helge Flärd; "The Use, Misuse and Non-use of Country of Origin Information in the Swedish Asylum Process", Rådgivningsbyrån september 2007, s40; www.sweref.org/content.aspx?contentID=599

De länksammanställningar som tas fram vid direkta förfrågningar kan fylla en viktig funktion i att summera och ge översikt över informationen när dess omfattning är tillräcklig. En sådan typ av dokument kräver dock mer regelbunden och varierad uppdatering av källor än som är fallet idag⁹¹.

Här följer några slutsatser och rekommendationer i punktform utifrån studien.

- Lättuppdaterade länksammanställningar med citerad information om hbt-personers situation bidrar till att ge en bra översikt för användarna. Framtagande av särskilda riktlinjer eller checklista som underlag för informationssökande som rör grunden sexuell läggning – förslagsvis också för grunden kön – ger landanalytiker och informationsspecialister förutsättningar att göra aktiva sökningar som rymmer tillräcklig täckning av relevanta aspekter. En öppen checklista med redovisning av utgångspunkter möjliggör granskning av täckning och balans.

- Brist på kvalitativ information som rör förutsättningar för hbt-personer är vanlig för många länder. Det leder till att information som publiceras är generell, oklar, bygger på ett fåtal, icke balanserade och ofta ouppdaterade källor. Brist eller ren avsaknad av information kan komma att tolkas som att inga tecken på problem i landet föreligger. Redovisande av osäkra uppgifter om förekomst av övergrepp är därför motiverad och nödvändig när sådana förekommer i högre utsträckning och/eller då andra uppgifter kommer från myndigheter, organisationer utan särskild inblick i frågorna eller utlandsmyndigheter utan kontakt med berörda personer.

- För att öka informationens tillförlitlighet krävs ökade ambitioner att uppnå balans mellan rapporter från myndigheter, media, mr-organ

och "hbt-källor". Det är dock viktigt att inte betrakta "hbt-källor" som representativa för alla hbt-personers situation. Talespersoner för män som har sex med män kan exempelvis sakna engagemang i eller kunskap om problematiker som rör kvinnor och transpersoner. Detta ger skäl att verka aktivt för inkluderande av fler röster.

- Att uppmärksamma hur begrepp och beteckningar används i landinformationen är av vikt för att inte göra felaktiga generaliseringar eller anspråk på kunskap som saknas, exempelvis om transpersoner, hbt-personer eller homo- och bisexuella. Att tala om *män som har sex med män* är lämpligt när enbart mäns sexvanor behandlas, medan man i användandet av begrepp som *homosexuella* och inte minst *hbt-personer* gör anspråk på att täcka in fler aspekter av norm-överskridande identiteter.

- Information som rör hbt-personer lägger ofta fokus på mäns möjligheter att ha samkönat sex, ett fokus som lätt osynliggör andra viktiga norm-överskridande aspekter. "Tolerans" inför msm är också ofta förenad med krav på genuskonformitet och kan fungera som understrykande av maktordningar. Ökat fokus på genusöverskridande och transproblematik och ett kopplande av grunderna kön och sexuell läggning krävs i redogörelser för hbt-personers situation.

- Ett tydligt korsrefererande mellan sektioner som rör hbt-personers situation och information som rör kvinnors rättigheter, äktenskap och skilsmässa, sexarbete, hiv/aids, rätt till uttrycks- och mötesfrihet samt sexualmoral, syn på könsroller och familjeliv i allmänhet är viktigt. Information om låg rättssäkerhet, förekomst av godtyckliga gripanden, behandling i fängelse etc kan ha särskild relevans för människor som har lägre skyddsvärde i samhället och vars identiteter ses som djupt omoraliska eller illegala.

- Information kring diskriminering som inte förefaller allvarlig nog att betrakta som förföljelse, eller som går utöver ett tydligt fokus på "normens" attityder till "hbt-personer" betraktas lätt som irrelevant att inkludera. Information om "fördelar"

91 | Se exempelvis Migrationsverkets sammanställning av "Homosexuellas situation i Republiken Kongo", augusti 2009, Lifos 21271. Refererandet av tre källor med yttlig information (ILGA, USSD, UD) tillför ingenting nytt utöver befintlig information i Lifos. Därutöver utesluts mer detaljerade uppgifter från uk Home Office som bland annat ifrågasätter och problematiserar påståendet att homosexualitet är "lagligt" i landet.

för ”homosexuella” förekommer däremot ofta i landinformationen och redovisas i asylbeslut utan uppenbar relevans för det aktuella fallet, vilket visar att samma relevanskrav inte ställs på information som talar mot utsatthet. Med tanke på att den sammantagna effekten av omfattande diskriminering kan uppgå till förföljelse är alla diskrimineringsaspekter relevanta. Detta gäller i synnerhet diskriminering av hbt-personer som ofta utsätts för indirekt exkludering. Att inte benämna och därmed bekräfta existensen av oönskade identiteter och livsstilar kan vara viktig del av diskriminerande strategi och relativa ”fördelar” för vissa normavvikande grupper förekommer ofta på villkor av avståndstagande från och ökat tryck på andra.

■ Undervisning i genusfrågor på Landinformationsheten samt möjlighet att diskutera skilda erfarenheter på området för de olika land- och kulturområden som bevakas är viktigt för att levandegöra frågorna. Ett utökat samarbete med externa experter på området skulle möjliggöra uppdatering av källor och kontakter samt regelbunden granskning för balanserad och uppdaterad information. Kontakt med utomstående expertis är också av stor vikt inför utredningsresor till områden där frågorna är känsliga.

Källor och kontakter

RFSLs internationella arbete har intensifierats under de senaste åren med särskilt engagemang i till exempel Uganda, Indonesien och Moldavien via bilaterala projekt. I samarbete med exempelvis Hollands och Norges ledande hbt-organisationer har man tillgång till fler samarbetsprojekt i ännu fler länder i Afrika och Asien. Sedan tre år tillbaka driver RFSL också ITP-kurser i samarbete med RFSU, där mr-aktivister och myndighetspersoner får utbildning i mr-arbete med fokus på hbt-frågor. RFSL sitter även i ILGAs styrelse och ILGAs kvinnosekretariat huserar numera i Stockholm. RFSL publicerar landrapporter för 41 länder på www.rfsl.se/?p=2517

International Lesbian and Gay Association, ILGA, har inte mindre än 670 medlemsorganisationer och producerar aktuell landinformation och rapporter för enskilda länder; www.ilga.org/countries.asp

International Gay & Lesbian Human Rights Commission publicerar nyhetsrapporter samt mer regelbundna landrapporter från hela världen; www.iglhrc.org

UK Lesbian & Gay Immigration Group är en stödorganisation för flyktingar på grunden sexuell läggning och könsidentitet i Storbritannien. De fungerar rådgivande för UK Home Office och gör granskningar av deras rapporter; www.uklgig.org.uk

Organization for Refuge, Asylum & Migration, ORAM, är en nystartad stödorganisation för flyktingar på grund av sexuellt och genusbaserat våld. Hittills har man producerat rapporten ”Unsafe Haven: The Security Challenges Facing Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Asylum Seekers and Refugees in Turkey” [juni 2009] som uppmärksammar risksituationen för hbt-personer som inväntar erkännande av flyktingstatus i Turkiet; www.oraminternational.org

Human Rights Watch har ett särskilt program för hbt-personers rättigheter och producerar också mindre landspecifik information av stor vikt för

förståelse av hbt-problematiker. "Together, Apart: Organizing around Sexual Orientation and Gender Identity Worldwide" [juni 2009] ger exempel på alternativt informationsökande där aktivister via mailenkäter bidrar till en översikt över problematiker relevanta i skilda delar av världen. www.hrw.org/en/reports/2009/06/10/together-apart

Amnesty International publicerar temarapporter som rör hbt-personers situation. Rapporten "Love, Hate and the Law: Decriminalizing Homosexuality" [juli 2008] fokuserar på skilda sätt att kriminalisera hbt-personer via morallagar som bland annat kan användas för att piska upp moralpanik, exempelvis i Iran, Nigeria och Sudan; www.amnesty.org/en/library/asset/POL30/003/2008/en/d77d0d58-4cd3-11dd-bca2-bb9d43f3e059/pol300032008eng.html www.amnestyusa.org/lgbt-human-rights/about-lgbt-human-rights/page.do?id=1106573

Utländska domstolsbeslut i asylärenden som rör hbt-personer är av stor vikt för att exemplifiera problematiker, men i synnerhet när de innehåller viktig landinformation. Ett typexempel är detta ärende gällande Afghanistan från januari 2009 som rymmer unik information från ett flertal experter; www.unhcr.org/refworld/docid/4964c06b2.html

GlobalGayz erbjuder information om situationen för hbt-personer i enskilda länder, via nyhetsrapporter men även kulturella studier, som exempelvis Richard Ammon, Maura Reynolds och Lou Chibbaro; "Gay Afghanistan. After the Taliban. Homosexuality as Tradition" [februari 2002, uppdaterad april 2008]; www.globalgayz.com/g-afghanistan.html

PinkNews är Europas största förmedlare av hbt-nyheter; www.pinknews.co.uk 365gay.com är en amerikansk motsvarighet; www.365gay.com

Aktivistnätverket **Gays Without Borders** erbjuder en länksamling; gayswithoutborders.wordpress.com

Mellanöstern

Arabiskt initiativ är en nystartad svensk organisation som specialiserat sig på att bevaka hbt-frågor ur Mellanöstern-perspektiv; www.arabinitiative.eu

Danska **Sabaah** arrangerade sommaren 2009 den första konferensen för hbt-kopplade nätverk, organisationer och privatpersoner från Mellanöstern och Nordafrika. Under 2010 kommer en resultatet i form av en studie av organisering i området att publiceras; www.sabaah.dk

Gay Middle East; www.gaymiddleeast.com

Ahbab; www.glas.org/ahbab

I Mellanöstern finns fyra officiellt registrerade hbt-organisationer, samtliga i Israel (för palestinska områdena) och i Libanon, övriga saknar statligt erkännande. Nedan listas några av de organisationer som har sidor på nätet.

PALESTINSKA OMRÅDEN | **Al-Qaws** är ett hbt-projekt kopplat till Jerusalems Open House; www.alqaws.org/q och kvinnoorganisationen **Aswat** finns med bas i Haifa; www.aswatgroup.org/english

LIBANON | **Helem**; www.helem.net och **Meem**, med fokus på ickeheterosexuella kvinnor och transpersoner; www.meemgroup.org

IRAK | **Iraqi LGBT** är Iraks officiella hbt-organisation som koordineras av Ali Hili från London; iraqilgbt.uk.blogspot.com

IRAN | **Iranian Railroad for Queer Refugees** är en Kanadabaserad stödorganisation för iranska hbt-flyktingar som publicerar nyheter, iranska hbt-tidskrifter samt information om aktuella asylärenden; www.irqr.net

SYRIEN | www.ssss-net.com

TURKIET | **Kaos GL**; news.kaosgl.com och **Lambda Istanbul**; www.lambdaistanbul.org

Afrika

Behind the Mask ger information om hbt-rättigheter i Afrika med nyhetsartiklar och rapporter i enskilda länder; www.mask.org.za/index.php?page=africabycountry

African Commission on Human and Peoples' Rights inkluderar information om hbt-rättigheter; www.achpr.org

Pan Africa ILGA samlar 41 organisationer i Afrika; africa.ilga.org

Coalition of African Lesbians är ett nätverk för afrikanska ickeheterosexuella kvinnor; www.cal.org.za

African Veil;
www.africanveil.org/countriescovered.htm

KENYA | **Gay Kenya**; www.gaykenya.com, **Gay and Lesbian Coalition of Kenya**; galck.org, **Ishtar MSM**; www.ishtarism.org och **Minority Women in Action**; www.minority-women.org

GHANA | **Gay Ghana**; www.gayghana.org

UGANDA | **Sexual Minorities Uganda, SMUG**; www.sexualminoritiesuganda.org, **Freedom and Roam Uganda**; www.faruganda.org och www.icebreakersuganda.org

ZIMBABWE | **Gays and Lesbians of Zimbabwe**; www.galz.co.zw

Europa och forna Sovjetunionen

ARMENIEN | **Pink Armenia**;
www.pinkarmenia.org/en

BULGARIEN | **BGO Gemini**;
www.bgogemini.org/eng

ESTLAND | **Gay League**; www.gay.ee

LETTLAND | **Mosaika**; www2.mozaika.lv

LITAUEN | **Gay League**; www.lgl.lt

MOLDAVIEN | **Gay.md**; www.gay.md/eng

POLEN | **Campaign Against Homophobia**; world.kph.org.pl/?lang=en och **Lambda**; www.lambda.org.pl

RUMÄNIEN | **Accept**; accept-romania.ro/en

RYSSLAND | **Gay.ru**; english.gay.ru och **Gay Russia**; www.gayrussia.ru/en

VITRYSSLAND | **Gay Belarus**;
www.english.gay.by